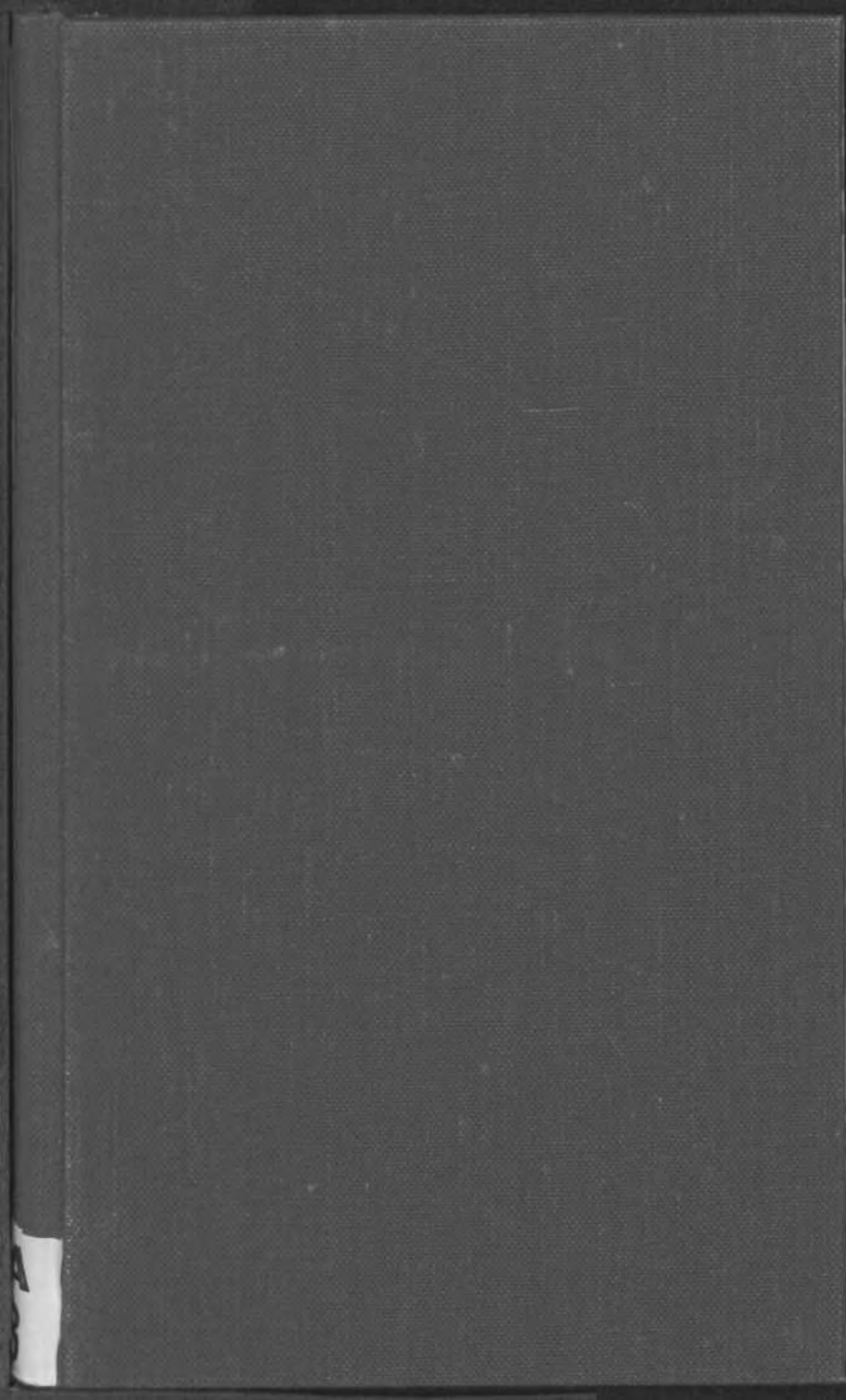
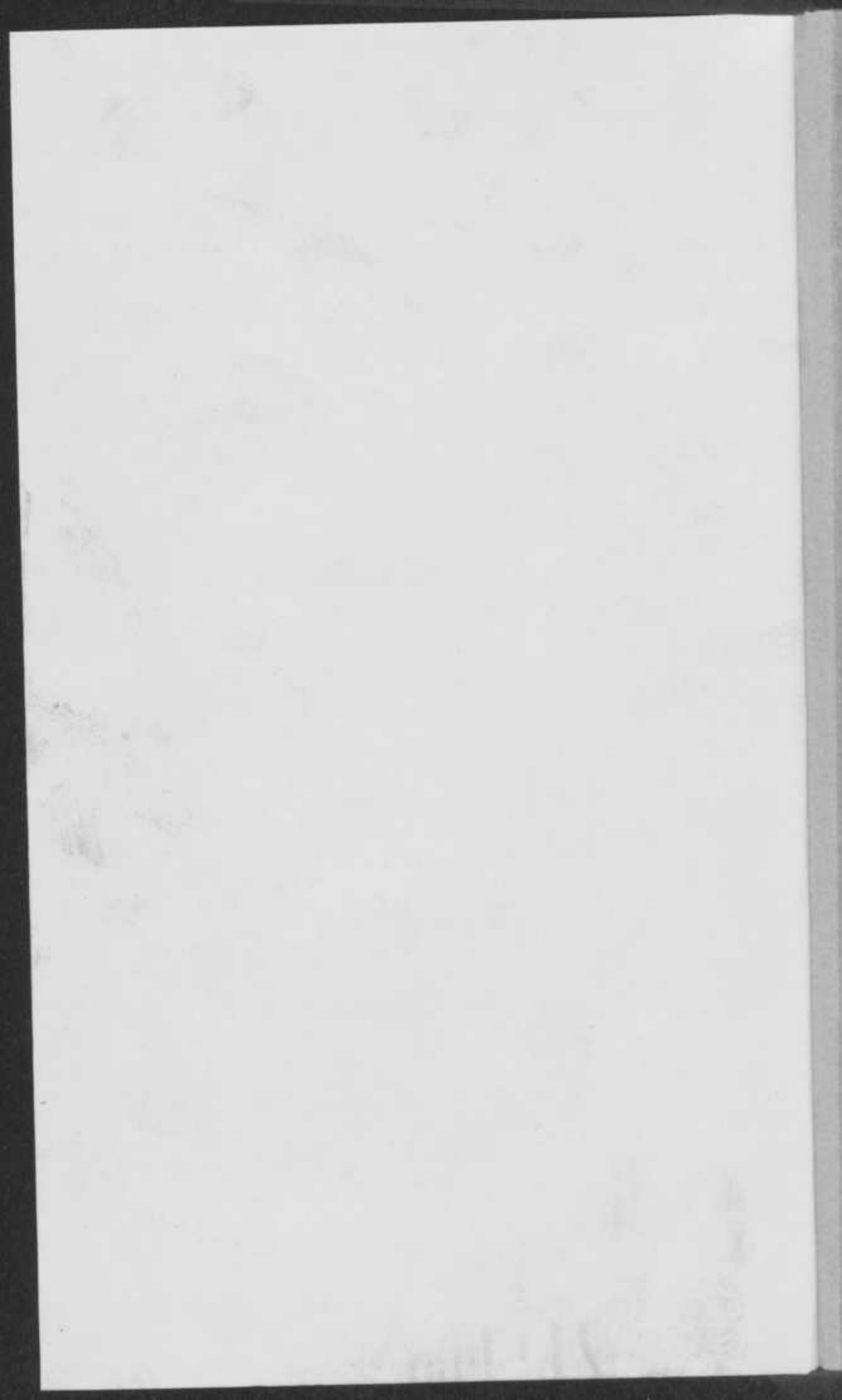

Merac

Dost Indisch Journael

OOST-INDISCH JOURNAEL

Toekan-Serie

2

Redactie: G. L. Tichelman, Oud-Bestuursambtenaar in Ned. Indië

De Neushoornvogel of Anggang, die populairweg door de Europeanen in Indië Toekan wordt genoemd, heeft voor vele volkeren in de Archipel een buitengewone betekenis. Hij was de cultuurbrenger, hij had invloed op de vruchtbaarheid der akkers en begeleidde de zielen der afgestorvenen naar het Dodenland. Onder de bescherming van deze vogel, die het vuur in zijn bek vervoert en als brenger van het ijzer, dat belangrijke product, des mensen hoeder is, stellen wij deze serie.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0693 0512

8041062

X13A

768

OOST-INDISCH JOURNAEL

Palaver om de tafel met het gat

DOOR

MERAC

1947

DE GULDEN PERS - HAARLEM

KORTE VERKLARING

Dit boekje over Oost-Indië, Nederlands-Indië, bevat kleine geschiedenissen, geschreven in de periode tussen de eerste en tweede wereldoorlog. Men zou ze dus vertellingen van „tempo doeloe” kunnen noemen, van die oude tijd, die altijd goed heet te zijn en waaraan wij terugdenken met een milde glimlach van weemoed. Zij geven de tijd, zoals hij was, met het goede en het verkeerde en de mensen en toestanden, zoals zij waren, dus met deugden en gebreken.

't Was vijf uur. De zon daalde snel en de krekels waren hun avondconcert begonnen. Twee Europeanen in smetteloos witte toetoe¹⁾ kwamen door de oprijlaan tussen de rijen koningspalmen door, staken de grintweg over langs het middenperk met vuurrode canna's en beklommen de brede trap naar de voorgalerij van de sociëteit. Boven wachtte de mandoer, in uniform met rode biesen: lange broek, waaromheen nog een gebatikte kain als lendendoek gedrapeerd, een gesloten jas en gebatikte hoofddoek, keurig in vorm met een opstaande slip, koket als een haneveer, en Arabische sandalen aan de voeten. Hij had zijn cigaret wegge-moffeld, nam het servet van de arm en veegde daarmee kwansuis het marmeren tafelblad af.

Van beneden gezien viel aan dit tafelblad niets op dan alleen de bijzonder grote af-metingen. Pas boven aan de trap kwam men tot de ontdekking, dat het geslacht tafel hier ver-tegenwoordigd was door een wel zeer buiten-model exemplaar. Het was de tafel-met-het-gat, die ook vele goeddoorbakken Indischgasten slechts bij overlevering kennen. Midden in het blad was een plaats uitgespaard voor den be-diende, die deze plaats bereikte door een nauwe opening in de rand. In het gat stond een krukje

¹⁾ toetoe^p = sluiten, in deze betekenis hooggesloten jas.

alsook een kleiner tafeltje en om de grote tafel bevond zich een rij gemakkelijke stoelen.

Reeds kwam op een wenk van den mandoer de djongos ¹⁾ aangelopen met een batterij van flessen en glazen. Een emmer met flessen bier in ijs stond al klaar, een kist bier daarneven.

De twee Europeanen lieten zich in hun stoelen zakken en zetten de voeten op de ijzeren rand, die om de tafelpoot loopt.

De een haalde zijn zakdoek te voorschijn en wiste er zich puffend het zweet mee van het voorhoofd. Men zou niet zeggen, dat hij nog nauwelijks een kwartier geleden in de mandi-kamer stond en zich het koele badwater over hoofd en schouders liet plensen. De badhanddoek werd bij het afdrogen kletsnat, niet van het badwater alleen — het schone frokje, dat hij zojuist onder zijn toetoeep had aangetrokken, was nu alweer doorweekt. Dat komt er van als je te dik wordt in de Oost. „Doea bir!” ²⁾ ordonneerde hij den djongos, die intussen zijn arsenaal geordend had en flap! flap! vlogen de sluitingen van de flessen „tjap koentji!” ³⁾

„Proost”, zei de dikke Meijer, terwijl hij gulzig zijn bovenlip in het schuim sloeg. Hij keek over de rand van zijn glas den veel magerder Musket aan. „Proost”, antwoordde deze en tipte aan zijn bier of het vergif was, maar liet het na de eerste kennismaking toch verwonderlijk vlug wegglijden.

Twee andere gasten, die wat vroeger gekomen waren en zich rondom het groene laken vermaakt hadden, werden door de welbekende ge-

¹⁾ djongos = inlandse bediende.

²⁾ Doea bir = twee bier.

³⁾ tjap koentji = merk „sleutel”, destijds een zeer populair soort bier in Indië.

luiden van glas op marmer naar buiten gelokt in de veel lichtere voorgalerij. „Goeden avond heren!” „Van 't zelfde,” riposteerde Musket — „Gehem”, gromde Meijer en smakte met de lippen.

„Hebt U 't al gehoord?” vroeg een der biljarters, klaar met het nieuwste plaatselijke schandaal, dat hem op de tong brandde. En nog voordat Meijer of Musket konden zeggen of zij het al dan niet gehoord hadden, vuurde hij af: „De vrouw van X met den man van Z., die vroeger al eens een akkevietje aan de hand gehad heeft, je weet wel”

„Zeg, je bent zeker nog nooit in Frankrijk geweest, wel?” viel Musket hem in de rede. „Jawel, op de doorreis naar Marseille”, gaf de biljarter terug, geërgerd over de onderbreking van zijn verhaal en verwonderd, wat zijn bekendheid met Frankrijk wel te maken mocht hebben met dit interessante geval. Met een handbeweging schoof Musket die korte kennismaking met de Gallische beschaving opzij en vervolgde:

„Anders zou je weten, dat er dingen zijn die men dóét, maar waar men niet over spreekt — en waar anderen zich helemaal buiten moeten houden.”

„Pardon, ik wist niet, dat u zó preuts was”, meesmuilde de biljarter, „en dat nog wel zo'n old hand”

„Juist daarom houd ik niet van dat geroddel”, meende Musket, het glas, dat de djongos opnieuw had gevuld, zodra het leeg werd neergezet, weer aan de lippen zettend. „Een cigaret?”

Verscheidene gasten kwamen op dit moment de trap op en ploften in de stoelen neer onder allerhande begroetingen en kwinkslagen. De

glazen vermenigvuldigden zich en de roddelaar vond toch nog aftrek voor zijn schandaal, dat hij op gedempte toon aan den man bracht, om niet opnieuw op zijn nummer gezet te worden.

Aan de andere zijde van de tafel was het woord „sloebers” genoemd. Musket, oud Atjehstrijder, nu kolonel-titulair en non-combattant, schoot overeind als een oud trampaard, dat de bel hoort.

„Sloebers”, dat woord riep oude herinneringen in hem wakker. Eerst tegenover zijn beide burens, doch al spoedig aangehoord door geheel de tafel, begon hij over de goede, oude tijd.

„Sloebers!”, ja zo noemden de oude vechtjassen den Atjehsen vijand, maar die hem goed kende, sprak deze scheldnaam toch met het nodige respect uit. Multatuli merkte ergens op, dat de mindere of meerdere juistheid van dergelijke benamingen afhankelijk is onder andere van geografische ligging, dagtekening, huidskleur en geloof. Volgens hem maakten ook de Spanjaarden zich tegenover de Nederlanders schuldig aan zulke miskenning, toen deze zich van den indelicaten vreemdeling trachtten te ontslaan. Het is vooral in de oude reisverhalen, dat de „Atjinezen” er niet al te best afkomen. Daarin worden zij ons voorgesteld als „schelmen”, verraderlijk in het aanvallen van hun vijanden, die zij altijd door list en lagen pogingen te overwinnen. Verder als: „wellustig, achterhoudend, trouweloos, wispelturig, moordlustig”, kortom als behept met een heel stel onfrisse eigenschappen. Zoals gewoonlijk, zag men neer op volkeren, die men op een lager beschavingspeil achtte te staan en men ontleende zijn kennis van deze bevolking vaak aan personen, die haar verre van welgezind waren en

die er ook belang bij hadden, de mensen zo zwart mogelijk af te schilderen.

Wat ons zelf betreft, het ruwe handwerk van soldaat in Atjeh droeg weinig bij tot de verfijning van omgangsvormen en zo is het ook bekend van Van Heutsz, die het Atjehs evenmin verstond als sprak, dat hij zich steeds tot de tolken wendde met de vraag: „Wat liegt de vent?”

Lange tijd geleden moet er in alle ernst een voorstel zijn gedaan, de Atjeh-moorden tegen te gaan door den afgemaakten dader te mutileren, bij voorbeeld door hem armen en benen af te hakken, of wel te onthoofden. Ook in de jaren van de Atjeh-oorlog werd dit middel aangeprezen om den vijand af te houden van de prang sabil, de heilige oorlog. Gevallen tegenstanders samen met een varken begraven, werd een probaat middel geacht, om den Atjeh-er via zijn religieuze opvattingen tot onderwerping aan de Geumpenie ¹⁾ te dwingen. Met dit alles beoogde men een voorbeeld te stellen, want de pleger van een Atjeh-moord wilde immers de verrukkingen van het Paradijs deelachtig worden en al zijn moeite zou te vergeefs zijn geweest wanneer hij, hetzij onthoofd, dan wel tezamen met een onrein dier begraven werd.

In die rauwe dagen van weleer is er heel wat voorgevallen, dat men in de militaire voorschriften te vergeefs zou zoeken. Een en ander gaf aanleiding tot een wedstrijd in wreedheid. Het gebeurde bij voorbeeld, dat het lijk van een groot bendehoofd, dien men lange tijd vruchteloos had achtervolgd alvorens hem neer te leggen, door de gehele troep werd gepara-

¹⁾ Geumpenie = Gouvernement.

feerd, dat wil zeggen: ieder gaf er op zijn beurt een houw met de klewang in. Als represaille maakte de vijand gevangen soldaten en dwangarbeiders op gruwelijke wijze af, of verminkte hen.

Maar de Hollander in wien het geuzenbloed nog spreekt, heeft toch steeds bewondering gevoeld voor moed en volharding in den „djahat”¹⁾, die, als een wild dier achtervolgd en opgejaagd door de „blubber” der kuststreken en de onherbergzame wildernissen van Atjeh's achterland, nooit versaagde en de strijd tot het uiterste volhield, terwijl hij toch wist dat hem geen leed zou geschieden van het ogenblik af, dat hij zich vrijwillig kwam melden.

„U hebt toch zeker niet altijd zo gunstig over hem gedacht en in lyrische bewoordingen over hem gesproken”, meende een der toehoorders te moeten opmerken. Slechts Muskets reputatie als soldaat beschermde hem tegen de beschuldiging van „ethisch” te zijn, een beschuldiging, die in Indië ongeveer dezelfde klank heeft als het eveneens slecht definieerbare begrip „communist” in Europa.

„Stellig niet. In het vuur van de strijd is er geen tijd voor filosofieren. Als soldaat moet men zijn plicht doen en wanneer men daarbij bespiegelingen ging houden over de goede karaktereigenschappen van den vijand, zou de fighting spirit er uit gaan. Ook ging het nu eenmaal niet anders: Atjeh moest onderworpen worden, wilden wij het verzet niet ook elders zien oplaaien. Maar zij, die rust en tijd hadden om na te denken, mochten dit wel wat meer doen. Met onze moderne hulpmiddelen zouden wij meer humane methoden kunnen aanwenden

¹⁾ djahat = kwaadwillige, verzetsman.

dan vroeger mogelijk was. En tegelijk beter ons doel bereiken."

"Hoe bedoelt U dat?"

"Ik zal een voorbeeld geven: Bij het jongste verzet in Lhong werd volgens de oude, vroeger veelvuldig toegepaste methode een huis omsingeld, waarin de resterende acht uitgewekenen zich verschanst hadden. Deze methode tot omsingelen en doorzoeken van gampongs¹⁾, gampong-complexen en alleenstaande woningen wordt belabberen genoemd en is volgens sommige militairen meer decoratief dan doeltreffend. Soms worden bij zulke gelegenheden militairen door eigen vuur gewond of gedood, zoals bijvoorbeeld de brave kapitein Haga."

"Bij de gelegenheid waarover wij het nu hebben", vervolgde Musket, nadat hij zich met een nieuwe teug bier had verkwikt, „braken de djahats uit met het blanke wapen in de vuist en zeven van de acht ontkwamen in de verwarring van het klewanggevecht. Een halve kilometer van het strijdtoneel wachtten zij echter hun eventuele achtervolgers op en zo vielen twee dwangarbeiders, die uitgezonden waren om rapport van de strijd over te brengen, in hun handen. Zij dwongen deze kettingberen²⁾ rechtsomkeert te maken, doch lieten hen overigens ongemoeid.

U ziet, dat er dus bij hèn geen sprake was van verwarring of paniek. Trouwens, zulke djahats hopen ook niet op de overwinning. Zij weten van te voren, dat zij het onderspit moeten delven, schuwen dus in geen geval het gevecht, maar zoeken veeleer de dood. Hun oog is niet

¹⁾ gampong = dorp.

²⁾ kettingbeer = een tot-gevangenisstraf-in-de-ketting veroordeelde inlander.

gericht op het heden, maar op het hiernamaals.

Uit het verder verloop van de geschiedenis bleek dit overduidelijk. Na een scherpe achtervolging door de marechaussée verschanste de bende zich in een der grotten van de Glé Groetèë om daar haar laatste strijd te leveren. Er was tot vernietiging besloten! En dit besluit werd dan ook uitgevoerd.

Toen alles voorbij was, werd conform de voorschriften aan de bevolking gelegenheid gegeven tot het begraven van haar gevallenen. Acht heilige graven, waarop straks de witte vaantjes zouden verrijzen als opgerichte tekenen.

Achteraf werd van hogerhand deze afloop betreurd, omdat, zoals men het uitdrukte, daardoor de gelegenheid tot nieuwe haat werd geopend. Doch een en ander werd onvermijdelijk geacht. Maar was dat zo? Ik meen van niet. De vraag rijst, waarom bij het verzet in Lhong door de agerende troepenafdeling geen gebruik werd gemaakt van traangasbommen en gasmaskers. Waarom moest het pleit beslecht worden op de oude en mijns inziens geheel verouderde wijze, terwijl men de vijand gemakkelijk had kunnen overmeesteren door toepassing van de elders gebruikelijke moderne hulpmiddelen tot het onderdrukken van relletjes op de meest humane manier? Een groot voordeel hiervan zou bovendien nog zijn, dat men den tegenstander levend in handen kreeg, een voordeel dat steeds — en niet het minst in militaire kringen — volmondig als zodanig werd erkend. Vooral voor Atjeh gold dit, want men belet hierdoor het bereiken van het doel, dat aan ieder verzet op enige schaal ten grondslag ligt: de paradijsdood. Inplaats daarvan zou den verzet-plegers

slechts de smadelijke gevangenschap wachten."

Kolonel Musket zweeg en Meijer maakte van de pauze gebruik om zijn glas op tafel te stoten en te roepen: „Djongos, minta pait ¹⁾ !” Als bij toverslag verdwenen de bierglazen, die de als een duveltje uit een doosje opgedoken djongos naar zich toe graaide en onder tafel wegborg. Even vlug stonden er de bitterglaasjes voor in de plaats en schonk de „centrale bediening” die vol met genever, al of niet volgens ieders smaak met bitter gemengd. Zo slaperig als de djongos er uitzag, zo netjes had hij zijn administratie in orde: voor iederen stamgast een papiertje en daarop de woorden „bir” en „pait”. De streepjes gaven het aantal flessen aan en nu kwam er een nieuwe rij streepjes voor de glaasjes. Straks voor het huiswaarts gaan de recapitulatie, waarvoor de gebruiker zijn handtekening als accoord zou zetten. Het papiertje, de „bon” zou dan nauwelijks minder waarde hebben dan het papier van de „Javase Bank”.

Het gesprek werd weer algemeen. Er volgde een discussie over het voor en tegen van oude methoden. Een jonge luitenant waagde het, de toepassing van traangas weinig sportief te noemen. Hij was van mening, dat er op die manier weinig aardigheid meer aan zou zijn en de troep een welkome gelegenheid tot oefening zou missen.

Musket keek het jonge broekje een ogenblik strak aan. Er was een stilte ontstaan om de tafel, want de borrelaars spitsten zich op de veeg-uit-de-pan, die het onvoorzichtige jong zou krijgen. Een ogenblik zag het er naar uit, dat dit plezier hun gegund zou worden, want

¹⁾ pait = bitter.

Muskets kaakspieren waren heftig in werking. Zij spanden en ontspanden zich, waardoor telkens pezige knobbels op zijn uitgedroogd gelaat zichtbaar werden. Maar plotseling ontspanden zijn trekken zich en een vluchtige glimlach be-
duidde dat zijn gevoel voor humor de overhand had behaald.

„Het is waarachtig of ik mezelf hoorde spreken twintig jaar terug. 't Is goed dat men af en toe zulke oude stof weer onder de neus gewreven krijgt, maar ontmoedigend ook te zien, dat er altijd weer nieuwe generaties opkomen, die ook altijd weer dezelfde ervaringen moeten opdoen. Als de ene generatie wat wijzer geworden is, wordt zij weer opzij geduwd door de volgende. Dat maakt de vooruitgang niet gemakkelijker.”

De jonge luitenant kreeg een kleur van opwinding. Hij voelde het goed recht van zijn mening te moeten verdedigen, maar het verschil in rang en de Militaire Willemsorde op de borst van den kolonel maakten hem dit niet gemakkelijk. Om moed te verzamelen, dronk hij zijn glas in één teug leeg. Dan stotterde hij: „Ik . . ik . . als U het mij toestaat, zou ik willen zeggen”

„Nu, wat zou je willen zeggen? Ga je gang.”

„Dat het er maar van afhangt, van welke kant men de zaak bekijkt”. „Want U hebt gemakkelijk praten”, vervolgde de luitenant, moed scheppend. „U hebt alles al bereikt, maar ik moet nog beginnen en ik zal misschien nooit meer de kansen hebben, die U gehad hebt.”

„Ga door.”

„Dat is alles.”

„Nee, dat is niet alles. Je moet de zaken bij hun naam noemen, dan word je je pas bewust van de strekking van je redenering. Jij

wilt de Willemsorde verdienen en dat is heel begrijpelijk, maar als je die later verdiend hebt, zoals ik, dan ga je je afvragen, wat je daarmee nu eigenlijk gedaan hebt voor de wereld en of het niet heldhaftiger geweest zou zijn, te maken, dat je ze niet behòefde te verdienen."

De luitenant was zijn verontwaardiging over wat in zijn oren klonk als een kleinering van de meest begeerde onderscheiding nauwelijks meester en wou zijn superieur in de rede vallen; maar deze legde hem het zwijgen op en zei: „Neen, laat me uitspreken. Voor den soldaat is Moed, Beleid en Trouw natuurlijk het hoogste, maar geef je nu eens goed rekenschap van wat je zoudt willen doen om die te kunnen bewijzen: de levens van moedige kerels, die alleen in huidskleur van ons verschillen, van mannen, die vrouwen en kinderen hebben, moeten opgeofferd worden; de onrust die een land, bijna zo groot als Nederland, belet om tot volle ontwikkeling te komen, zou kunstmatig moeten worden aangewakkerd — want dat is hetzelfde wanneer men middelen ongebruikt laat om er een einde aan te maken — uitsluitend om de fighting spirit in een handvol soldaten te houden. Kijk, zo ziet het beeld er uit, ontdaan van alle windsels der valse romantiek. Nu kun je je keus doen, maar doe ze met open ogen."

Het was den luitenant aan te zien, dat hij zich onzeker begon te voelen, al zou hij stellig tegenover ieder ander gereageerd hebben met een: „Blijf me met die ethische kletspraatjes van het lijf!"

Als kon Musket gedachten raden, vervolgde hij: „Ja, ethisch, natuurlijk, maar daar ben je er niet mee af, vader. Het geweten laat zich gelukkig niet zo gemakkelijk het zwijgen op-

leggen. En trouwens, het een sluit het ander uit. Er zijn betere manieren om practijk op te doen in het spoorzoeken, besluipen en alles wat er bij de achtervolging van djahats te pas komt. Daar kan je voor op jachtpatrouille gaan en je koelbloedigheid op de proef stellen bij de jacht op neushoorns, olifanten en tijgers. Of je kunt meegaan bij het in kaart brengen van onbekende gebieden, die er hier in Indië nog te over zijn."

"Daar weet ik van mee te praten", mengde zich hier een stem in het gesprek, die zich tot nu toe niet had doen horen. De eigenaar van die stem was een der laatst aangekomenen, een forse, jonge kerel met blond, golvend haar en blauwe ogen. Voor zover hij Muskets verhaal had bijgewoond, was hij een en al oplettendheid geweest, had hij ook enkele malen goedkeurend geknikt, maar zich overigens afzijdig gehouden.

De vaste klanten van de tafel keken vreemd op. Men had zijn tegenwoordigheid nog niet opgemerkt. Wie in 's hemelsnaam kon hij zijn? „Hij heeft zich zelfs nog niet voorgesteld", mompelde de biljarter van zoëven en keek danig gechoqueerd, want sinds hij met mes en vork had leren eten, meende hij in het bezit te zijn van de enig-juiste maatstaven van een goede opvoeding. De eerste woorden, die hij tot een vreemde richtte, waren altijd een overanderlijk: „Mak-me-even?"

De nieuweling bemerkte waar de schoen wrong; hij wilde geen aanstoot geven en zei: „Neemt me niet kwalijk, dat ik zomaar aangeschoven ben. Ik wilde den kolonel niet onderbreken. Mijn naam is Trekker en ik werk bij de exploratie van de B.P.M. Al heb ik nooit

opstandelingen achtervolgd, toch heb ik heel wat voetafdrukken in de rimboe achtergelaten en ik geloof ook, juist als de kolonel, dat er best ervaring is op te doen zonder mensen af te maken. En wat de kartering betreft, ik weet bij ondervinding, dat er aan de stafkaarten nog wel het een en ander mankeert, al zou ik ook niet graag kwaad spreken van het voortreffelijke werk van de topografische dienst."

"Goed dat U er dit bij zegt", interrumppeerde Musket, „want die heeft een internationale reputatie en ik wil er geen kwaad van horen."

"Spreekt vanzelf. Bovendien moet er bij de beoordeling van de resultaten rekening gehouden worden met de ten dienste staande middelen en die middelen zijn niet bijzonder modern. Maar dat weet U natuurlijk beter dan ik."

"We moesten de B.P.M. wat meer belasting laten dokken, dan kwam ook dat in orde", plaagde Meijer.

"Accoord, dan betaalde U weer een paar cent meer voor uw benzine," weerde Trekker af. „Maar hoe het ook zij, ik ben eens bijna het hachje er bij ingeschoten door een fout in de stafkaart."

"Zeg, waarde vriend," zei Musket, de bon uit handen van den djongos aannemend en paraferend, „je kunt me een groot plezier doen."

"Graag! waarmee?"

"Bewaar dan je verhaal tot morgen. Ik moet nu gaan eten en ik zou het niet willen missen. Het gebeurt niet te dikwijls dat we aan deze tafel verstandige taal horen", voegde hij er met een knipoog bij. „Gaaf er nog iemand mijn kant uit?"

IN HET LAND VAN DEN DUIVEL

De dagtaak zat er weer op. Voor allen behalve voor den mandoer en het overige personeel van de soos. De kringen van bier en borrels waren voor de zoveelste maal van het marmeren tafelblad gepoetst en het wachten was op de gasten.

„Die nieuwe toean, wie is hij?” informeerde de mandoer geeuwend bij den tafelbediende, die op zijn gemak boven aan de trap hurkte en met welbehagen de rook van zijn strootje ¹⁾ inzoog.

„Nieuwe toewan? Welke?”

„Die met witte haren, die golven als de zee en schouders als de karbouw van mijn vader.”

„O ja, meneer van de olie deze, met naam van Trek-maar of zoiets.”

„Heeft hij crediet?”

„Weet niet, hij betaalt contant,” antwoordde de djongos met iets van minachting in zijn stem; want welk fatsoenlijk mens betaalt er nu voor het einde van de maand of van het jaar.

„Daar is hij al, weg cigaret!”

Ja, daar kwam Trekker aan, ditmaal in een zware wagen, een Hupmobile. Naast hem troonde de kolonel, terwijl uit het achterportier het dikke lichaam van Meijer zich wrong, nog voor de auto stilstond. „Dank je wel voor de

¹⁾ strootje = inlandse cigaret.

rit", zei de dikke, „zo komt een mens tenminste droog bij zijn biertje."

„Zou niet goed voor je zijn, als je ook het lopen nog afwende", meende Musket en ging de anderen voor, de trap op. Trekker parkeerde eerst zijn wagen onder de waringin en kwam met veerkrachtige tred nader.

„Die heeft tenminste een baan waar hij gezond bij blijft," zei Musket, die zich had omgedraaid en de naderende gestalte goedkeurend opnam.

„Ja, zo was ik vroeger ook," antwoordde Meijer, „al zou je 't niet aan me zeggen. Vroeger, toen ik nog als controleur"

„Behoef je mij niet te vertellen; je vergeet dat ik je al langer ken dan vandaag. Maar sinds je resident geworden bent"

Een half uur later was het stel weer compleet om de tafel, waarin de djongos zijn boekhouding voerde en zorgde dat er geen glas ook maar voor een paar tellen leeg bleef. Allen waren present, behalve dan enkele eendagsvliegen, de toevallige bezoekers van gisteren, vertegenwoordigers van handelshuizen, agenten van verzekeringsmaatschappijen en dergelijke, die nu weer door anderen waren afgelost. Maar ook zij waren voor het merendeel kind aan huis en verstoorden dus de vertrouwde atmosfeer van de stamtafel niet.

Bij de tweede fles bier zei de kolonel: „Attentie heren, nu krijgen we het beloofde verhaal van Trekker. Ik stel voor hem vrij te houden, als het in de smaak valt; zo niet"

„En pas op als je al te veel liegt", riep een roodhoofdig planter", daar weten we raad op — Mandoer bawa piso¹⁾

¹⁾ Mandoer bawa piso = mandoer breng een mes.

„Wat is er aan de hand? Hebben jullie een rederijderskamer opgericht?” informeerde de dokter, die gisteren zijn borrel gemist had door een bevalling.

„Zover hebben we nog niet gedacht”, antwoordde Musket, zijn snorren aflekkend. „Maar het zou er nog van kunnen komen. In ieder geval hebben we een probaat middel gevonden om kwaadsprekers en roddelaars het zwijgen op te leggen.” Dit laatste met een zijdelingse blik naar den biljarter van gisteren, een onbetekenend jongmens, desondanks door familiebetrekkingen voorbestemd een der grootste theefabrieken te beheren.

„Mag er bij gelogen worden?”

„Ook dat, als het maar geestig geschiedt.”

„Prachtig, vooruit dan maar, we zijn één en al oor.”

Trekker schraapte zich de keel en stak van wal:

„De meesten van U weten zeker wel hoe ongeveer het leven is van iemand die petroleum zoekt. Het is zwaar werk, waarbij men soms weken en maanden achtereen in de rimboe ¹⁾ blijft. Eerst komen de geologische onderzoekingen en daarop volgen de proefboringen. Op zulke tochten zijn wij altijd vergezeld van een flink aantal koelies, die zorgen voor het inrichten van bivaks en die zo nodig paden voor ons open kappen en „rintissen” ²⁾, voedsel aanvoeren en wat er meer gedaan moet worden. Ons leven lijkt dus veel op dat van militairen op patrouille in de wildernis.

Na een verse cigaret opgestoken te hebben, vervolgde Trekker: „Al is dit bestaan voor de

¹⁾ Rimboe = wildernis.

²⁾ Rintissen = grenspaden open kappen.

meesten al eenzaam genoeg, ik voel mij nooit prettiger dan wanneer ik mijn bivak voor enige dagen de rug kan toekeren om met een paar uitgezochte mensen op pad te gaan. Dan kan ik het nuttige met het aangename verbinden en mij overgeven aan de hartstocht van de jacht, terwijl ik het terrein voor latere onderzoekingen verken. Om werkelijk de rimboe te leren kennen en er je thuis te voelen, moet je er samen met een enkelen goeden spoorzoeker op uit trekken, dat is mijn ondervinding.

Maar wanneer men op zulke tochten in geheel onbekend terrein is, dus waar ook de spoorzoeker nooit geweest is en waarvan geen deugdelijke stafkaarten bestaan, dan zijn er grote gevaren aan verbonden. Dat heb ik onlangs ondervonden in een gebied ten Noorden van het Ranaumeer in Sumatra, dat bij de Inlanders in een bijzonder slechte reuk staat en daarom ook nooit wordt bezocht, zelfs niet door de meest voortvarenden onder hen. Het heeft een haar gescheeld of Hadji Ibrahim en ik vonden daar een ontijdige dood ten gevolge van een kleine fout in de stafkaart. Het werd een kwestie van regen of geen regen: het eerste stond gelijk met meegesleurd te worden in een onderaardse gang en het tweede met een kans op ontsnapping. Na enige aarzeling beslisten de elementen, dat wij nog wat mochten leven.

De aanleiding tot dit drama was het zoeken naar een stel mooie tanden...."

„Ah ha!" „Hoort! Hoort!"

„Een glimp er van was voldoende geweest om mijn bloed in vuur te zetten en mij te doen besluiten, alles te ondernemen om ze de mijne te noemen."

„Nee maar, dat wordt spannend.” „Een liefdesgeschiedenis in optima forma.”

„Ik zal u uit de droom helpen, heren het waren niet de verleidelijke tandjes van een donkere schone. Het waren echt mannelijke tanden, naar schatting anderhalve meter lang, en zij stonden in de stevige kaken van een bijzonder grote olifant. Na een mislukte aanslag op het leven van dezen reus, was de kudde er onder een luid getrompetter van door gegaan naar het noorden, mij voor de keus stellend, domweg het spoor te volgen, of te trachten de troep de pas af te snijden langs een kortere weg. Want het was Ibrahim bekend, dat deze bepaalde kudde steeds heen en weer trok tussen twee punten, waar ze zich op geregelde tijden liet zien. Daar ik het moeilijk tegenover de maatschappij verantwoorden kon, langer dan een week aan deze expeditie te spenderen, besloot ik tot de afsnijdingstactiek en stippelde mijn weg uit op de stafkaart.

Hadji Ibrahim schudde het oude wijze hoofd: „Dat gaat niet, toewan. Waar U door wilt, is het Land van den Duivel. Ik heb er mij nooit gewaagd. Mijn vader wel, maar die heeft gezegd”

„Als je niet durft, ga ik alleen”, zei ik kort aangebonden en hij zwichtte voor dit argument. Hij was al oud, het kon hem niet schelen, hoe, wanneer en waar hij sterven zou.

Wij gingen dus op weg, ik voorop met kompas en stafkaart in de hand, hij steeds een flink eind in de achterhoede. Telkens moest ik op hem wachten, want hij liep met kleine, moeizame bedelaarspassen, bij iedere stap zijn stok neerzettend.

Onze uitrusting was wel erg eenvoudig: ik

droeg een lichte katoenen tent, een tas patronen en een Mauser, hij een kookpot en een blik rijst, alsook een blok zout, alles geknoopt in een oude sarong, waaraan geen tekening of kleur meer te bekennen was. Wij vormden dus een zonderling span olifantenjagers, waarmee de bioscoop-bezoekers stellig geen genoeg zouden nemen. Toch was Ibrahim een zeer bekwaam spoorzoeker en ik wat de Amerikanen noemen een „dead shot”.

Wij daalden uit Ibrahims koffietuin af in de rivier, doorwaadden die en beklommen de westelijke oever, die zeer steil was en waarachter het duivelsland zich moest uitstrekken.

Al dadelijk werd het terrein moeilijk en hoe verder we er in doordrongen, hoe lastiger het voortgaan werd. De olifanten, die overal in het Sumatraanse oerwoud zulke geriefelijke bospaadjes aanleggen, hadden deze streek blijkbaar gemeden. Dit alleen al had mij voldoende aanwijzing moeten zijn, dat er iets niet in orde was met dit duivelsland. Maar u begrijpt, als goed Europeaan was ik meer geneigd, aan te nemen, dat de olifanten zich vergisten, dan dat onze beroemde topografen een fout gemaakt zouden hebben. De stafkaart bevatte geen enkele aanwijzing voor een onoverkomelijke hindernis in de doorsteek en dus vervolgde ik vol vertrouwen mijn weg.

Aan de avond van de eerste dag sloegen wij ons kamp op onder de hoge bomenrij, waarmee een scherpe heuvelkam bezet was. Aannemende, dat wij die dag tien kilometer gevorderd waren — en dat zou in dit moeilijke terrein wel ongeveer moeten kloppen — kon ik de situatie van ons kamp vrij nauwkeurig op de kaart aanwijzen. De kaart gaf aan, dat twee

kilometer verder een rivier ons pad moest kruisen. In de korte ogenblikken, waarin het suizen van de wind in het geboomte even ophield, meende ik ook het bruisen te horen van de rivier, die daar ergens in het ravijn onder ons voortkronkelde. Dat ravijn was echter dermate zwaar met rotan begroeid, dat men het bestaan er van slechts kon vermoeden, dat wil zeggen: het terrein vlak onder ons glooide wel sterk, maar hoe diep de glooiing zich voortzette, konden wij onmogelijk vaststellen. Alles scheen in orde en wij zouden in de toestand dan ook niets ongewoons hebben gezien, wanneer daar niet die geheimzinnige omstandigheid geweest was, dat er nergens, maar dan ook nergens enig spoor van de aanwezigheid van olifanten te vinden was geweest. En niet alleen de olifanten, maar ook alle eetbaar wild, zoals herten, kidangs, dwergherten, zwijnen en dergelijke, schitterden door afwezigheid. Wij hadden de gehele dag reeds niet anders gezien dan de sporen van beren en tijgers: vooral deze laatsten in buitengewoon groot aantal en in alle grootten.

De nacht was nog niet gevallen, of wij hoorden ook reeds de korte, hese jachtschreeuw, die een nieuweling moeilijk als het brullen van een tijger herkend zou hebben. Ik weet niet, wat de verscheurende dieren in Afrika voor geluiden doen horen; men zegt immers, dat de avond daar begroet wordt met een oorverdovend concert. Maar dit kan ik wel uit ervaring zeggen over de Indische rimboe, dat het meest beangstigend geluid meestal komt van de onaanzienlijkste en ongevaarlijkste dieren, terwijl de werkelijk gevaarlijke meestal de kinderachtigste geluiden doen horen."

„Dat is waar", viel een der luisterenden in,

„denk maar eens aan het geluid van de wilde karbouw. En dat is toch wel de meest geduchte vijand, dien men ooit in het bos kan ontmoeten.”

„Inderdaad”, bevestigde Trekker met een dankbare blik. Hij stak een nieuwe cigaret aan, nam een vervaarlijke slok van zijn derde fles en vervolgde:

„Maar om terug te keren tot ons verhaal: de jachtroep klonk soms van heel dichtbij, enkele meters slechts van onze tent verwijderd, maar wij wisten dat er zich in de Ranaustreek geen menseneters, „maneaters”, bevonden en derhalve maakte het ons niet zenuwachtig.

De volgende morgen, bij het krieken van de dag, waren Hadji Ibrahim en ik al weer op stap, verder de heuvelkam volgend, waar het lopen naar verhouding nog het gemakkelijkst was, hoewel ook hier moeilijke passages voorkwamen. Het verontrustte mij echter, dat deze hoe langer hoe meer naar het Zuiden afboog en ons uit de vastgestelde marsrichting bracht. Eerst praatte ik mezelf in, dat we hier te doen hadden met een kronkel, te onbeduidend om op de kaart aan te geven en dat het straks wel weer in de goede richting zou gaan. Maar toen we een half uur dwars op onze marsrichting voortgegaan waren, begreep ik, dat wij te laat linksaf geslagen waren. Er moest ergens een plaats zijn, waar vroeger een patrouille langs afgedaald en de rivier overgestoken was en, hoe goed we ook opgelet hadden, die mogelijkheid tot afdalen hadden we gemist. Wij gingen een eindweegs terug en probeerden hier en daar, maar jawel, overal stuitten wij op het ongerepte rotanbos. Eenige tientallen dwangarbeiders zouden er spoedig een pad door ge-

kapt hebben, maar met ons tweeën stonden we er machteloos tegenover. Gelukkig vonden we een geultje, door het water in de rotsen uitgeslepen. Dit voerde al spoedig naar de droge bedding van een beek. Deze beek moest in de regentijd wel een en al waterval zijn en we moesten ons dan ook meermalen door middel van touwen uit inderhaast gekapt rotan laten afzakken. Als ik een enkele maal naar boven keek en de mogelijkheid bij mij opkwam, dat wij deze weg terug zouden moeten volgen, werd het mij bang te moede.

„Wat een onzin!”, sprak ik dan tot mezelf, „dit beekje moet toch ergens in de grote rivier uitkomen. Die zullen we dan oversteken en het zou wel erge pech zijn, wanneer de andere oever even moeilijk te begaan was als deze.”

Hadji Ibrahim sprak geen woord. Hij daalde op dezelfde manier, waarop hij liep: langzaam, tergend langzaam, maar zonder zich ooit te stoten of een verkeerde weg te kiezen en terug te moeten, zoals ik. Hoe lager wij kwamen, hoe dieper de bedding was, totdat de hemel nog slechts door een nauwe spleet in de rotsen boven ons zichtbaar werd. De steile wanden waren begroeid met varens, chevelures en orchideeën en wij worstelden voort in een onwezenlijk halfduister. Geen vogel, ja zelfs geen krekel liet zich horen. Hadji Ibrahim vermeed het mij aan te zien en ik was te koppig ongelijk te bekennen, maar een grote beklemming maakte zich van mij meester onder het voortgaan.

Plotseling stonden wij voor een rotswand, waarop de spleet doodliep — op deze plaats was een gat van enige meters doorsnede, als een schuin omlaag lopende tunnel. Een onbeschrijfelijk, schrikbaanjagend geluid steeg er uit

op : murmelend, klagend, brommend, steunend, scheurend, gillend - met - dichtgedrukte - mond, geen van deze uitdrukkingen is er een juiste omschrijving van en toch pasten ze alle min of meer op wat ik hoorde. „De ingang tot de hel” ging mij door het hoofd en ik keek naar Ibrahim, maar deze zat rustig op een steen en scheen weinig belang te stellen in onze omgeving. Ach wat, ik had hersenschimmen — na de te grote inspanning bondsde mijn hart, het bloed klopte heftig in mijn slapen en suisde in mijn oren. Dat geluid daar kon niet anders zijn dan van voortschietend water. De rivier was stellig dichtbij.

Ik ging naast Ibrahim zitten en haalde de stafkaart te voorschijn, tuurde er geruime tijd op en legde uit : „De rivier heeft hoge oevers, waarachter zich een inzinking bevindt. Dit beekje heeft die oever doorboord”.

Ik sprak niet met veel overtuiging, want nog nooit had ik zoiets vreemds gezien als dit.

„Dat zal wel zo zijn, als het op de kaart staat”, antwoordde Ibrahim beleefd, „de blanken zijn veel wijzer dan wij”. Maar dit zeggend, schudde hij toch ongelovig het hoofd.

„Wel”, zei ik, „dan komt deze tunnel dus aan de andere kant van de rotswand uit in het ravijn, waardoor onze rivier stroomt. Laten we dus rotan nemen en ons laten afzakken.”

Maar tegen dit plan verzette de oude man zich heftig : hij wilde wel sterven, maar dan als een fatsoenlijk Mohammedaan. Eigenlijk was ik blij, dat hij weigerde, want nu had ook ik een behoorlijk excuus om het waagstuk niet te ondernemen, een excuus, dat geen erkenning van eigen onzekerheid en onkunde inhield. Vooruit dan maar, we zouden een andere plaats

zoeken om de onvindbare rivier over te trekken, hoe weinig aantrekkelijk de klauterpartij langs de watervallen mij ook leek.

De terugweg naar de heuvelkam was inderdaad meer geschikt voor tjitjaks¹⁾ dan voor mensen. Herhaaldelijk gebeurde 't, dat ik niet te voren de te ontmoeten moeilijkheden behoorlijk overzag, terwijl Ibrahim — hoewel veel langzamer en bedachtzamer — evenveel malen eerder aankwam dan ik. Eenmaal zweefde ik vijf minuten lang tussen hemel en aarde, mij vasthoudend aan een boomwortel, die neiging vertoonde, mee te geven, totdat de langzame, maar zekervoetige Hadji mij uit deze benarde toestand verlostte door een rotan te laten zakken en mij daaraan op te trekken. Mijn kleren waren gescheurd en ik was geheel met bloed en zweet bedekt, toen de Hadji en ik eindelijk weer op dezelfde plaats stonden, die wij des morgens verlaten hadden, namelijk bij het bivak onder de tjemara's.²⁾

Wij schrijven meestal den muilezel het monopolie van koppigheid toe, maar als zijn ijdelheid in het nauw komt, doet de mens in dit opzicht voor zijn viervoetigen saudara³⁾ niet veel onder. In plaats van te erkennen dat de oude Hadji misschien gelijk had gehad, wat de onherbergzaamheid van dit terrein betrof en ofwel het plan geheel op te geven, of enige hulptroepen te doen aanrukken, prikkelde de ondervonden tegenslag mij dermate, dat ik er op stond, de doortocht met ons beiden te forceren. Enige honderden meters naar het zuiden vonden wij een tweede beekje, waarlangs wij afdaalden, ditmaal veel minder moeilijkheden

¹⁾ tjitjak = wandhagedis.

²⁾ tjemara = een casuarina.

³⁾ saudara = bloedverwant, broeder, soortgenoot.

ontmoetend. Edoch, aan het einde van deze spleet stonden wij voor een gat, dat als twee druppels water geleek op het eerste.

Een nieuwe klimpartij met grimmig op elkaar geklemde tanden en wéér stonden wij boven. De zon begon bedenkelijk te dalen en wij hadden nog nagenoeg niets gegeten. Ibrahim wilde iets zeggen, maar, toen hij het dreigend onweer op mijn gezicht las, slikte hij bijtijds zijn woorden in en volgde zonder protest bij het zoeken van een overgang over de rivier, die er mòest zijn, aangezien hij immers op de kaart stond aangegeven.

Geritsel klonk uit de struiken. Direct had ik het geweer schietvaardig, blij dat wij misschien toch nog iets zouden bemachtigen voor ons avondeten. Wij vonden niets anders dan een zieltogend schubdier, dat zojuist door een tijger was neergeveld. Daar een tijger zich slechts in uiterste nood aan zulk een zwaar gepantserd dier vergrijpt, sprak dit geval boekdelen voor de wildschaarste, voor zover we hieromtrent nog niet voldoende ingelicht waren door het ten ene male ontbreken van sporen.

„Maar mijn hemel, wat doen al die tijgers hier, waar er niets voor hen te eten is?” kon ik niet nalaten uit te barsten in een aanklacht tegen de abnormale verhoudingen van deze streek.

„Mijn vader vertelde”, — en ditmaal liet ik Ibrahim uitspreken — „dat dit het gebied van de tijgers is. Zij komen hier bij elkaar om den Duivel te ontmoeten”. Na deze woorden bukte hij zich en sloeg met zijn kapmes de staart van het schubdier af, om deze staart mee te nemen als toespijs bij de rijst. „Zullen we nu ons kamp opslaan?”, vroeg hij.

„Ben je gek! Eerst de rivier over. We hebben niet eens water om te koken”, antwoordde ik.

Wij probeerden het opnieuw met een derde beekje, dat er normaler uitzag dan de twee vorige.

Toen we de bedding een eind gevolgd hadden, stroomde hier en daar water uit de rotsen en baande zich een weg naar beneden. De spleet in de rotsen waardoor de bedding verliep, was minder smal en diep. Ditmaal zouden we stellig bij de rivier uitkomen, dacht ik.

Tot ook hier het terrein plotseling weer veranderde: de zandige oevers gingen over in steile rotswanden; van achter een steenklomp klonk het geluid van vallend water, terwijl een onderaards gerommel de bodem waarop wij liepen, deed trillen. Twintig meter verder, toen wij om de steenklomp heen waren, werd ons de weg voor goed versperd. De spleet verbreedde zich tot een koepelvormige hal, waarvan de bodem trechtervormig afliep met een gat in het midden. Rondom het gat lagen flinke keien en het was niet moeilijk zich voor te stellen hoe het hier met zware regens moest toegaan: dan werden de van boven meegesleurde steenbrokken hier door het water in het rond gejaagd als de kogels in een ouderwetse mosterdmolen, zichzelf en elkaar verbrijzelend, totdat de stukken klein genoeg waren om door het gat omlaag te ploffen. Op deze wijze was de bodem in de loop der eeuwen zo mooi egaal uitgesleten.

Ja, ja, maar waar mocht dit gat wel heenvoeren? Ik waagde mij zeer voorzichtig tot aan de rand en bleef versuft staan: een donkere, woeste watermassa schoot onder mij door. Eindelijk moest ik dan wel begrijpen: de rivier van

de stafkaart was geen gewone rivier, maar een wilde onderaardse stroom, die verderop, dicht bij het Ranaumeer, weer aan de oppervlakte kwam. De mannen van de topographische dienst hadden de moeite niet genomen de rivier in zijn volle loop te volgen, maar hadden eenvoudig een kronkelende lijn neergezet, die de terreinplooiën volgde van oorsprong tot uitmonding in het meer.

Ik bedacht, hoe gelukkig het was, dat ik niet in het eerste gat was afgedaald, want wat zou er daar beneden van mij geworden zijn! Toen, met een schok, overviel mij de gedachte, dat wij ook nu hier lang niet veilig waren. Want, als er een regenbui kwam, die deze mosterd-molen in beweging zette? De zon ging juist onder — er was geen schijn van kans, de weg naar boven in het donker af te leggen, uitgeput als wij waren door een dag vol van de heftigste emoties en onmenselijke inspanning.

Wij zaten als ratten in de val.

„God is rijk in liefde en barmhartigheid”, mompelde Ibrahim en scharrelde gelaten een stapel droog hout bij elkaar, maakte vuur, zette de pan met rijst op en braadde de staart van het schubdier. Wat mij betreft, ik voelde mij minder bemoedigd door de gedachte aan de liefde en barmhartigheid, welke hij zojuist had aangeroepen, maar ik deed mijn best, zo weinig mogelijk ongerustheid te verraden. Ik sloeg de tent op onder de overhangende rotsen op een ongeveer vijf meter breed stuk zand, maar kon niet nalaten, daarbij telkens met angstige ogen de smalle strook hemel af te zoeken, die boven ons zichtbaar was.

Ibrahim keerde de pan met rijst om op een paar grote bladeren, die als tafellaken op de

bodem waren uitgespreid. Hij schraapte voor ons ieder een beetje zout van het blok, vulde de pandeksel met water en zette die neer om de vingers te bevochtigen, zodat de rijst er niet aan zou blijven kleven. Daarna wachtte hij beleefd tot ik klaar zou zijn.

Hij behoefde niet lang te wachten, want de rijst bleef mij in de keel steken en ik stond al gauw op om een cigaret te rollen.

„Ha ! ha ! ha ! haaa !”, klonk een duivelse schaterlach van boven en werd door de wanden in tienvoudige echo weerkaatst. Het was maar een spotvogel.

„Hauw ! ze zitten goed in de val”, antwoordde een tijger, vol grimmig leedvermaak.

Telkens als het kampvuur oplaaide, werden de tekenen van door vroegere bandjirs aangerichte verwoestingen goed zichtbaar.

„Als ratten in de val”, hamerde het in mijn hoofd.

De sterren, voor zover ze te voren nog medelijdend op ons hadden neergezien, gingen schuil achter een wolk : was het werkelijk een wolk of wellicht de rook van ons vuur ? Ah, daar hadden we het al : een paar grote druppels vielen met veel geraas op de bladeren — het luguber gelui van onze doodsklok.

„Oedian”, regen, zei Ibrahim, lakoniek de komende regen aankondigende.

Maar mij was het onmogelijk zonder tegenstribbelen de dood in te gaan.

„Laten we proberen, er uit te komen”, drong ik aan, wetend dat ik onzin sprak.

„Helpt niet, misschien dat achter deze rots....” trachtte Ibrahim mij hoop in te spreken.

De regen hield op — begon even later opnieuw, iets harder. De beek zwol tot dubbele

omvang en palmde enkele meters van ons strandje in, alles in een paar minuten tijd. Toen werd het opeens weer stil en de sterren flonkerden.

Ik staarde al rokend voor mij uit, terwijl af en toe mijn blikken afdwaalden naar Ibrahim, die na enkele cigarettten rustig was ingeslapen. Er was wel het een en ander voor mij om over na te denken. „Als je niet branie bent, ga ik alleen”, had ik aan het begin van de tocht tot Hadji Ibrahim gezegd. Hij was meegegaan, niet uit valse schaamte, begreep ik nu, maar om me te helpen. En daar zat nu de man-die-niet-durfde: reeds eenmaal had hij mij deze dag het leven gered en ook nu, met de dood voor ogen, had hij geen ogenblik zijn kalmte verloren, terwijl ikzelf bij het vallen der eerste regendruppels in een paniekstemming gekomen was. Ook had hij mij geen enkel verwijt gemaakt, zelfs niet het gewone: ik-heb-het-wel-gezegd. Ja, ik had het een en ander om over na te denken, terwijl ik de rookwolkjes van mijn sigaret nastaarde

Nooit heb ik met groter opluchting de eerste tekenen van de naderende morgenstond waargenomen. De grond, waar ik gezeten had, was bezaaid met cigaretttenstompjes, de tabaksdoos was bijna leeg. Ibrahim en ik paken de tent op en zonder een ogenblik te verliezen, aanvaardden wij de terugtocht naar veiliger terrein. Ik dacht niet meer aan olifantstanden; mijn enige zorg was, zo spoedig mogelijk Duivelsland achter mij te laten en een kop koffie te slurpen aan het vuur in Ibrahims veilige hut.

Doch ook de terugweg was minder eenvoudig dan ik mij had voorgesteld. Na anderhalve

dag verklaarde Ibrahim, dat hij het door ons op de heenreis gemaakte spoor volkomen bijster was, dat hij de uitgang niet meer kon vinden. Ook was de rijst op en wat drinken betreft waren wij aangewezen op vocht in de luchtwortels van een bepaalde boom, waarvan wij stukken afkapten om die in de mond te laten leeglekken. Ibrahim gaf het op : de Duivel had ons te pakken.

Daarom nam ik nu weer de leiding, haalde kaart en kompas, die ons reeds eenmaal in de steek gelaten hadden, weer te voorschijn en beval Ibrahim, mij te volgen zonder mij door opmerkingen in de war te maken. Nu in rechte lijn naar het Oosten — geen uitwijken meer of zoeken naar gemakkelijker passages — rechtuit door dik en dun.

Het geluk was met me : opeens herkende ik het terrein. Als een dolle rende ik door, scheurde aan de dorens wat er nog van mijn kleren over was, verloor de tent en kwam eindelijk ademloos beneden, waar ik mij met wellust in de rivier liet neerploffen en het koele water over mijn pijnlijke ledematen liet spoelen. De bekende rivier — de grens van Duivelsland.

Even later kwam ook Ibrahim afzakken, langzaam en bedachtzaam als altijd. Hij droeg een dubbele vracht. „Meneers tent,” zei hij lakoniek, „misschien wilt u hem later nog gebruiken”.

Met een lange teug dronk Trekker zijn bier leeg en liet zich direct weer inschenken om het verlorene in te halen. Zijn verhaal was uit en het grootste compliment, dat men hem kon maken, was, dat nauwelijks een woord gesproken was om hem in de rede te vallen of opheldering te vragen.

Nu volgde echter de discussie: enkele aanwezigen konden zich niet voorstellen, dat een rivier die niet bestaat, werkelijk een onoverkomelijke hindernis zou kunnen zijn of dat je zoudt kunnen verdwalen met een kompas in de hand. Musket begreep dit wèl; hij had het herhaaldelijk zelf meegemaakt, hoewel ook hij moest erkennen, dat hij nooit zonder voldoende hulp was, over ruimer tijd en levensmiddelen beschikte en dus nooit aan hetzelfde gevaar van verdwalen en door gebrek omkomen had blootgestaan als Trekker.

„Misschien heb je je hier en daar een dichterlijke vrijheid veroorloofd ter wille van het opvoeren van de spanning”, plaagde hij Trekker. „Maar je hebt je schitterend van je taak gekweten naar mijn oordeel. Bovendien was het een verhaal, dat bijzonder leerrijk is voor jongelui zoals mijn vriend de luitenant: hij kan er uit zien, dat men hier geen oorlogje behoeft te spelen om zich te oefenen en zal ook een juister begrip krijgen van de waarde van een inlander. Als de heren het met mij eens zijn, stel ik dus voor, dat Trekker voor vandaag onze gast is.”

„Wie vertelt morgen?”, werd er geroepen.

„Ik”, zei de commissaris van de veldpolitie onverwacht, want hij voerde zelden het woord.

„Ha! de politie!”

„Ja, onder het verhaal van Trekker schoot mij een prachtig thema te binnen en nu wil ik er maar gauw van af, anders vergeet ik het weer 't Is namelijk over een inlandse bootlegger.”

AL CAPONE VAN DE HOOGVLAKTE

En het was nacht geweest en ochtend en middag geworden — de derde dag. De derde dag van de nieuw-gevormde tafel-ronde. Het palaver om de tafel-met-het-ronde-gat, waar genever en levenservaring ineenvloeien tot een aangenaam geheel.

Daar ergens op Sumatra was het thans de commissaris van de veldpolitie, die vertellen zou. Het steeds wisselend auditorium was op volle sterkte en bewees door gespannen luisteren alle eer aan hem, van wien men — uit hoofde van zijn positie — interessante verhalen verwachten kon.

„In de tijd, toen ik nog op de Oostkust gedetacheerd was”, vertelde hij, „demonstreerde de politie een verhoogde activiteit tegen de sluikhandel in clandestiene arak. Vooral op de hoogvlakte had de achtervolging der Batakse „bootleggers”, die hoe langer hoe driester werden in hun optreden, reeds tot zeer avontuurlijke en spannende momenten geleid. Het was de veldpolitie van Siantar, die er in slaagde den meest beruchten en brutalen araksmokkelaar, bijgenaamd Al Capone van Siantar, te arresteren. Deze man, die in brutaliteit en onversaardheid alle andere smokkel-chauffeurs overtrof, was een oud-gouvernementsbeambte van Batakse origine, die vloeiend Hollands sprak.

De arrestatie vond plaats in een klein warong-hotelletje ¹⁾ te Goenoeng Maria. De waronghoudster, die zeer bevreesd was toen de politie bij haar kwam, beweerde, dat de beruchte dranksmokkelaar niet bij haar logeerde. Het huis werd doorzocht en de politiemannen troffen Al Capone II aan, slapend op de zolder. Hij werd onmiddellijk in hechtenis genomen."

"Was die smokkelarij dan zo'n winstgevend bedrijf?" informeerde een der luisteraars.

"Inderdaad", antwoordde de commissaris. "Dat de bereiders en vervoerders van clandestiene arak hun bedrijf, ondanks de scherpe maatregelen der politie, met zoveel hardnekkigheid voortzetten, wordt temeer begrijpelijk wanneer men weet, hoe enorm winstgevend deze sluikhandel was. Een blik van 18 liter arak kostte den clandestienen bereider bij aanmaak niet meer dan een paar kwartjes. De blikken werden echter aan de kleinhandel verkocht voor f 9.— en waren in de kedehs ²⁾ voor de prijs van f 15.— verkrijgbaar!

In de verschillende stadia van bereiding, vervoer en verkoop zat er dus voor alle betrokkenen een winstmarge van enige honderden procenten! Het is dan ook bekend, dat een araksmokkelaar, die zijn bedrijf gedurende een jaar intensief en zonder dat de politie hem tot onderbreking dwong, voortzette, voor zijn doen „binnen" was.

De clandestiene stoker oefende zijn bedrijf rustigjes en heimelijk uit in een kedehtje, in het bos of op andere verborgen plaatsen. Hij was de man op de achtergrond. Het waren echter de mensen, die voor het vervoer van de

¹⁾ warong = eetkraampje.

²⁾ kedeh = winkel.

arak zorgden, de chauffeurs, die de grootste risico's liepen. Onder hen trof men dan ook individuen aan, die voor niets of niemand terugdeinsden. Ik heb daar vele brutale staaltjes van meegemaakt!

Want sedert de dag, dat enige chauffeurs, die op bevel der politie weigerden te stoppen, door de Raad van Justitie te Medan op grond van juridische overwegingen van rechtsvervolgung werden ontslagen, liet geen enkele dezer smokkel-chauffeurs zich meer door politiemannen aanhouden.

De chauffeurs, leden van de chauffeursbond, waren maar al te goed op de hoogte van deze rechterlijke beslissing en zij stonden thans dus voor niets meer. Enige keren is het zelfs voorgekomen, dat beruchte arak-smokkelaars eenvoudig op de politiemannen inreden. Vaak ook wisten zij inheemse agenten op andere wijze te overbluffen. Zo was het bekend, dat zich onder de chauffeurs van smokkel-vrachtauto's en -taxi's op de hoogvlakte een man bevond, die niet eens een nummer-bewijs of een rijbewijs bezat. Een paar keer heeft hij een inlandsen politieagent, die deze papieren vroeg, weten te epateren door een gezegeld stuk te tonen met een aanvraag om de genoemde bewijzen.

Meestal kwamen de smokkelauto's van de hoogvlakte — waar in de vele dorpjes tal van clandestiene arakstokerijen schenen te zijn — met hun blikken arak via Saran Padang en Bangoen Poerba in de richting Loeboek Pakam of naar Siantar."

"Maar die Al Capone?" onderbrak Musket ongeduldig.

"Daar kom ik juist aan! In de buurt van

Seriboe Dolok had een zeer spannende en wilde jacht plaats op een smokkelauto met clandestiene arak, bestuurd door een der beruchtste chauffeurs der hoogvlakte, den Al Capone van Siantar, die — zoals ik reeds vertelde — later gearresteerd werd.

Bij de achtervolging door de politie wist hij echter nog te ontkomen.

De auto, waar het om ging, was zwaar beladen met smokkelwaar en werd door den koning der sluikhandelaren persoonlijk bestuurd, terwijl zijn broer, eveneens een berucht individu, naast hem had plaats genomen. De auto was bij Seriboe Dolok in zeer snelle vaart door een barrière van politiemannen heengebroken.

Een politieauto, bestuurd door een inspecteur, begon daarop de jacht langs slingerende, moeilijk begaanbare wegen, met aan beide kanten diepe ravijnen. Daar de weg, in de richting van Bangoen Poerba, benedenwaarts loopt en vrij slecht is, had de zwaarbeladen smokkelwagen een grote kans om aan het lichte politie-auto'tje te ontkomen. Met geweldige snelheid werd de race gedurende lange tijd voortgezet. De politieauto schoot met een geweldige gang om de scherpe bochten, op twee wielen soms Maar toen de smokkelaars zagen, dat het de politie ernst was en dat men de achtervolging niet spoedig zou opgeven, begonnen ze een andere taktiek toe te passen.

Om de tien, twintig meter werd een blik arak uit de wagen der sluikhandelaren op de weg geworpen, waardoor de politieauto genoodzaakt was zo nu en dan plotseling uit te wijken en gevaarlijke „schuivers” te maken, zo hij niet boven op zo'n hindernis wilde rijden met al de

gevolgen daarvan bij een dergelijke grote snelheid.

Deze gevolgen bleven trouwens niet uit. Nadat de smokkelaars reeds zes blikken arak op de weg hadden geworpen — hindernissen die de politie nog had weten te ontwijken — was het volgende blik den achtervolgers noodlottig. De politie-auto reed er met een wiel tegen op en tolde met geweldige vaart in een gelukkig niet diepe parit.¹⁾

De inzittenden kwamen met de schrik vrij. Op het moment, dat de politie-auto verongelukte, steeg uit de wagen der smokkelaars, die men zeer dicht op de hielen had gezeten, een luid en honend gejuich op.

Het duurde een half uur eer men de wagen der politie weer uit de parit had, maar in de tussentijd was de auto van Al Capone natuurlijk reeds lang verdwenen en doordat tussen Goenoeng Maria en Bangoen Poerba vijf wegen in de richting van Medan gaan, bleef de politie het spoor bijster."

„Eén van de grootste struikelblokken bij de bestrijding van deze smokkelarij", ging de commissaris voort, nadat hij zich met een nieuwe dronk had verkwikt, „was het feit, dat zij zich bedienden van spionnen en stromannen.

De smokkelwagens kwamen namelijk meestal leeg van Medan om via Arnhemia in de richting Brastagi te rijden. Geladen gingen ze vaak weer via Seriboe Dolok, Saran Padang en Bangoen Poerba naar beneden.

Wel, dan werd zulk een flink beladen smokkelauto bij Seriboe Dolok gesignaleerd. De politie gaf het stopteken en zette een ossekar op de weg, teneinde den smokkelaar tot stilhouden

¹ parit = goot, greppel, sloot.

te dwingen. Gelijk het bij deze lieden gewoonte was, deed de smokkelchauffeur alsof hij inderdaad aan het stopteken der politiemannen wilde gehoorzamen. Hij minderde vaart, maar vlak-bij gekomen gaf hij ineens vol gas om met een geweldig gekraak over de bomen van de ossekar, die daar als een barrière was neergezet, heen te rijden! Ditmaal hadden de heren evenwel pech. Enige kilometers verder gaf hun Buick het op, doordat er iets aan de motor haperte. De smokkelaars lieten daarop het gehele zaakje in de steek. De auto, waarin zich twaalf grote blikken arak bevonden, werd later door de politie aangetroffen en in beslag genomen.

De volgende dag kwam een „stroman” der smokkelaars met een onschuldig gezicht naar de auto informeren.

Hij wist helemaal van niets, maar de auto, die hij verhuurd had, was van hem; hij wilde die graag terughebben en was zelfs bereid de straf te ondergaan, die men den smokkelaars anders zou hebben toegedacht!

De leden van het smokkelaarsgilde werkten vaak met stromannen, die allerlei zaakjes — tot zo mogelijk gevangenisstraf toe — voor hen opknapten, terwijl zij verder beschikten over een legertje spionnen. Verder werd natuurlijk druk gewerkt met valse en steeds veranderende nummerborden. Maar ook de politie had haar spionnen en ook de politie reed met valse nummerborden, omdat de smokkelaars maar al te goed hadden getoond, de politie-autonummers goed te kennen. Spionnen, die zulk een politiewagen zagen aankomen, waarschuwden namelijk snel hun opdrachtgevers, die de nodige

maatregelen namen om er aanstonds van door te gaan.

Zo leefde op de hoogvlakte langs smalle kronkelige bergwegen en op de golvende vlakten nog avontuur en romantiek. Terwijl de gure bergwind over de lalangvelden zwiepte, ronkten de smokkel-wagens met razende vaart van de verre, eenzame gehuchten, waar de arak clandestien werd bereid, naar de leveranciers, belaagd door de veldpolitie, die de strijd tegen de bootleggers van dit gebied met felheid en grote activiteit ondernam, soms met succes, soms ook met tegenslag, maar bijna altijd met grote risico's. En stellig niet zonder gevaar, want de smokkelaars stonden voor niets."

„Amerika in Deli", meende Musket. „Laten we er op drinken, dat de veldpolitie zo energiek tegen de heren smokkelaars is opgetreden!"

Maar het was géén arak, die hij na deze opmerking tot zich nam!

LIEFDESDRAMA IN DE BERGEN

Op de vierde dag van de cyclus was de beurt aan den landsraad-voorzitter, Mr Buyckjens, een man met veel practijk, die maar te putten had uit een schat van herinneringen.

Hij bood de kring een liefdesverhaal van ongekende ups en downs, van list en bedrog, van schoonheid en verloren pracht, een verhaal, zoals het rijke leven het ook dagelijks schenken kan

„De geschiedenis is niet nieuw van opzet”, begon hij, „de uitwerking is alleen anders en de gebruikte middelen zijn — gelukkig — zeer zeldzaam! Want het is niet zo vreemd, dat een postillon d’amour zelve verliefd wordt en zijn lastgever bedriegt, maar wèl, dat dit geschiedt als in dit liefdesdrama uit het koele Batakse land.

Er was op deze hoogvlakte iemand, die het eerzame beroep van vracht-auto-chauffeur uitoefende en deze jonge man was verliefd op een welgeschapen jongedochter, wier faam ver was doorgedrongen in de Batakse dreven. Er waren er velen, die haar beminden, zonder dat zij nochtans hoop op succes hadden

Op zekere dag, toen de bedoelde chauffeur fluitend zijn auto in snelle gang over de asfaltwegen stuurde, doemde voor zijn oog, dat schuins onder de pet uit loerde, een drietal vrouwen op, waarvan een de zo veel-geliefde jongedochter was.

Een droom werd werkelijkheid. Piepend klonken de remmen, schuivend gromden de banden over het asfalt en de wagen stond stil, juist bij de dames.

„Meerijden, dames?”

Een hoge lach weerklonk, juichend stapten de vrouwen in, want de weg was nog lang en de spieren werden moe

In ijlen vaart ging het voort naar . . . olala, de dames constateerden met schrik, dat niet de weg gevolgd werd, die zij hadden opgegeven en dra zagen zij in, dat hier een man aan het stuur zat, die andere bedoelingen had dan alleen menslievendheid ten opzichte van vermoeide wandelaars.

Zij reden verder, links en rechts lalang en de wijde vlakte, waarboven de stralend-blauwe hemel koepelde. Toen tikte de motor, nog eens en nog eens, de wagen stopte en kort en krachtig klonk het: „Tida ada benzien”, niet klagend, maar juichend, overwinnend.

De zaak bleef niet lang besproken, want spoedig stak de chauffeur met een liefdesverklaring van wal aan het adres van het meisje, dat hij boven alle andere verkoren had.

„Spreek met mijn pipa”, zei het meisje met neergeslagen oogleden, „betaal de wang antaras, de bruidsgift; maar ik ben nogal prijzig, al zeg ik het zelf.”

„Goed”, sprak de jongeling, „wat het kost kan me niet bommen, want ik heb je lief.”

Al was dit geval niet ontbloot van originaliteit, toch waren de zaken precies hetzelfde als zij overal elders ter wereld voorkomen en ook het vervolg bleek van de regel niet af te wijken.

De jongeling zag er tegen op, met schoonpapa te gaan praten en dus zond hij een jonge-

ren broer uit, om onderhandelingen te voeren.

Eilacie : ook de broer vond het meisje aardig, heel aardig zelfs en hij bezat in zijn kwaliteit van postillon d'amour helaas niet die mate van onberoerbaarheid, die voor een bezoek aan schone dames vereist is

Hij sprak met de schone dochter een rendez-vous af voor zijn broer en beloofde dat deze dan ook de „wang partandingan" zou meebrengen, het smartegeld, dat volgens de adat in de woning der ouders voor de ontvoering der maagd gedeponneerd moet worden.

In de avond trokken de beide broeders uit en wachtten de ganse duistere nacht in spanning op de komst van het bekoorlijke meisje, dat geen moment uit hun gedachten was en dat toch maar niet komen wilde. Toen werd het ochtend en de vriendelijke stralen van een milde ochtendzon beschenen de twee verkleumde figuren der wachtende broeders. Het dorp ontwaakte, hanen kraaiden en op de markt verschenen de eerste lieden, verkopers zowel als marktgangers en ziet, onder hen bevond zich ook de begeerde schone

„Daar is de trouweloze", riep een der broeders en heftig spraken zij haar aan. Zij eisten een verklaring, want de nacht was lang geweest, de koude snijdend en het wachten droef.

Maar het meisje ontkende, dat zij een ontmoeting in het uitzicht gesteld had. Bovendien voerde zij aan, dat een smartegeld van vijftig gulden, zoals voor haar was achtergelaten, veel te weinig was voor haar liefelijk persoontje. Verbeeld je, de beauty van het dorp zou zich schenken voor 'n bedrag, dat beneden de tweehonderd pegulanten bleef! Haha, hoe had de jongeling dát kunnen denken.

En zij lachte hóóg op, trippelde weg, schokschouderend over zoveel verwatenheid bij de mannen.

De broeders stonden beduusd, doch de jongere volgde het meisje snel en deed haar voorstellen ten eigen bate, welke zij verontwaardigd afwees.

Toen kookte het bloed in de aderen van den afgewezene, hij greep zijn mes en sneed het meisje finaal een oor van het hoofd, haar voorgoed als toonbeeld stellend ener trouweloze liefde.

Zo was het liefdesdrama in Batakland geweest en zo ook werd het verteld voor de kerapatan, de rechtbank ergens in de goenoeng.

„Edele rechters”, kreten de ouders met groot misbaar, „ziehier een dochter, die zeshonderd gulden waard was en wier waarde thans gedaald is tot op z'n hoogst honderd. Begrijp, hoe wij benadeeld zijn, want haar eerste geliefde wil haar in deze geschonden staat niet meer hebben.”

„Beklaagde, hebt gij hierop iets aan te merken?” vroegen de rechters streng.

In een stortvloed van woorden barstte de beklagde uit. Hij wees er op, dat de hele wereld voor hem thans nog slechts bestond uit deze geliefde, hoewel zij zonder oor was. Misschien zouden de wijze rechters haar willen veroordelen om eeuwig in zijn woning te moeten vertoeven. Zij zouden een gelukkig paar worden, in hun liefde gestaald door de loutering der ondervonden beproevingen.

Hij sprak schone woorden, deze jonge zoon uit de Hoogvlakte en de rechters trokken zich in stille overpeinzing terug in de raadkamer.

Toen werd de openbare zitting heropend en

de hoop in des jongelings hart vervloog. De gezichten daar voor hem stonden streng en vermanend en op gelijke wijze klonken de woorden door de zaal.

„Een oor afsnijden is niet de methode om op goedkope wijze aan een vrouw te komen”, sprak de rechter. „Een voorbeeldige straf moet hier gesteld worden, want deze gewoonte mag niet tot adat worden, daar zijn de oortjes der Batakse schonen te kostbaar voor.”

Twee jaar, luidde dan ook het vonnis en de jongeling vloekte iets binnensmonds, beklaagde zich zelve wellicht, dat aan zijn loutering nog een tijd van twee jaar werd toegevoegd, twee jaar, waarin hij zou kunnen peinzen over de vreemde wegen, waarlangs de liefde het leven der mensen leidt.”

Na deze levensware tjerita ¹⁾ van den landraads-voorzitter heeft men nog lang op de liefde gedronken en er nog vele meer of minder sterk gekleurde beschouwingen aan toegevoegd....

¹⁾ tjerita = verhaal.

HOE DE BATAKSE VARKENS WERDEN BEVRIJD

Toen de eerste borrel was ingeschonken, noemde een der aanzittenden aan de tafel met het gat de naam van professor Schüffner en dit gaf resident Meijer aanleiding tot een verhaal, waarin de reinigingsdienst van dezen hooggeleerde een grote rol speelde.

„Het is nog niet zo heel lang geleden”, begon hij zijn vol verve voorgedragen belevenis, „en het geschiedde ook in het Batakland, dat een bestuurs-ambtenaar, vertegenwoordigend het gezag, ergens in een goenoeng aankwam om na te gaan, hoe de bevolking van de streek het maakte. Want het gouvernement is nu eenmaal vol zorg voor de kinderen des lands.

Het gezag betrok de pasangrahan¹⁾, een optrekje, gelegen aan de hoge oever van een bergbeek, die schuimde en klaterde over haar rotsbedding. Mèt het getjirp der krekels gaf dat 's nachts een aangename suja-suja-muziek, waardoor je als een kind in slaap gewiegd wordt.

Het hoofd werd gewaarschuwd, dat de grote heer was gearriveerd en op het moment dat het gezag zijn ochtendkoffie, warm, donker en zoet, naar binnen werkte, verscheen aan de horizon het hoofd van de streek, gezeten op een rijwiel, gehuld in een Isabellakleurig shirt

¹⁾ pasangrahan = passantenhuis, logeergelegenheid.

en pendekje ¹⁾ vanwege de modderige weg. Achter hem aan reden een paar volgelingen.

Vijf-en-twintig meter van de pasangrahan werd „afstijgen” gelast en van de bagagedragers ontgespte men bundeltjes, waaruit broeken en jassen compleet met vulpenhouders in de borstzak, sokken en bruine schoenen te voorschijn kwamen. En al deze beschaving werd haastiglijk aangetogen, midden op de „djalan raja” ²⁾. Men weet namelijk in de goenoeng hoe het hoort.... Dan naderde men buigend en glimlachend het gezag, dat belangstellend informeerde naar de welstand der heren en hun respectievelijke gezinnen, hun kinderen en kindskinderen. En na over en weer te hebben gekeuveld over koetjes en kalfjes, zeide het gezag, dat het gaarne eens een bezoek zou brengen in de kampong, waar het hoofd resi-

¹⁾ pendekje = onderbroekje.

²⁾ djalan raja = heirweg.

deert, want daar was het nog nooit geweest.

Het kantoor van den toean was een net gebouwtje met zinken dakbedekking, bij de passar en bij de Chinese kedehs, met een archief vol mappen en belastingregisters, staten over waterrecht, vonnissen en retro-acten. Maar het hoofd verbleef zelve ergens op een tjot¹⁾, in zo'n gezellig, bruingerookt, ouderwets, knus dorp onder hoog geboomte, een kilometer of tien uit de buurt van al die administratieve fraaiigheden."

"Nou", zei het gezag, „daar gaan we dan heen. Hou je broek maar aan, dan kun je met me meerijden in de auto."

Het hoofd verklaarde, dat dit bezoek voorwaar een grote eer was, maar het kwam wel wat onverwacht en hij zou den hogen gast niet op passende wijze kunnen ontvangen en onthalen, want zijn gemalin bevond zich op de ladang.²⁾ Ware 't niet beter een andere keer te komen, als wanneer hij zou kunnen zorgen voor een paar ordentelijke erepoortjes? Natuurlijk, de grote heer was „toute heure le bien venu", maar hij vreesde hij vreesde dat het er niet àl te proper zou uitzien in de residentie. Het was een oud dorp en het was een genoegelijk dorp, maar het was niet gebouwd op onverwachte visites.

„Kom, kom!" stelde het gezag gerust, „dat wist hij allemaal wel en hij nam niets kwalijk en het zou hem bijzonder verheugen, helemaal ongedwongen een jonge klapper te komen drinken."

En zo toog het gezelschap dan op weg en de auto klom brommend het smalle, hobbelige

¹⁾ tjot = alleenstaande heuvel.

²⁾ ladang = bouwveld, akker, droog rijstveld.

weggetje op naar de tjot, tien kilometer van het kantoortje met de paperassen.

Daar lag dan het Batakdorp onder het hoge geboomte en de avondzon scheen tussen de dikke stammen en onder de weelderige groene festoenen der waringins en belichtte de donkere, steile daken van de Batakhuisen met een schijn als van Chinees goud.

Het gezag wandelde door het dorp en babbelde met het hoofd en de oudsten en informeerde hoe het stond met de ladangs en of ze in de buurt last hadden van het gedierte des wouds en of er veel zieken waren; enfin alles wat zo'n groten heer interesseert.

"Hallo," zei het gezag, „wat hebben we daar?"

En om zich heen kijkend: „Waarom zijn alle varkens zo mager? De botten steken er door!"

Onder de huizen, in het schemerdonker, stonden de varkens met gebogen koppen en trieste snuiten, allen treurend en vel over been. Het was een droeve vertoning. Uit alle staarten was de krul verdwenen.

„Waarom zijn alle varkens vastgebonden? Wat een wonder dat de beesten brandmager zijn. Jullie zijn bezig, de hele varkensstapel uit te roeien. Die vrijgevochten Batakse dieren kan men toch niet aan een touwtje leggen? Hergeef alle varkens dadelijk de vrijheid, toean, en je zult zien dat ze gauw weer rond en vet zijn!"

„Niets liever dan dat, maar", legde het hoofd uit, „dat zit zo: Er is een nieuwe mantri-verpleger in het ressort aangesteld, die komt uit een Mohamedaanse streek; en deze mantri, dien we pas hebben, vertelde ons dat alle ziekten en kwalen in de wereld emaneerden van los-

lopende varkens, onreine dieren in de n-de macht.

„Als je het goed meent met je mensen, verheven vorst” aldus deze hygiënist, „en gesteld bent op weinig zieken en weinig soesah in de kampong, moet je al die ziekteverwekkers aan een touwtje leggen.”

„Aldus geschiedde in mijn gehele gebied, grote heer, want ik meen het goed met mijn onderhorigen en ik ben gesteld op weinig soesah in de kampong. Mijn schoonmoeder is pas bij mij komen inwonen!”

Daar ging dan professor Schüffner met zijn hooggeleerde theorie, dat de varkens in de Batakse kampong als reinigingsdienst fungeren en dat, wat geïnfecteerd in het varken komt, gedesinfecteerd het varken verlaat!

„Vaardig een oekase uit, toean”, zei het gezag, „hier en thans, dat alle varkens nog hedennacht bevrijd moeten worden en zend spoedboden uit naar alle dorpen in je gebied, zodat morgen bij het opgaan van de zon alle varkens weer rondscharrelen onder de huizen, op de wijze, zoals dit geschiedde onder al jullie voorvaderen. En stuur den mantri-verpleger vanavond nog in de pasangrahan, want ik heb een vaderlijk vermaan tot hem te richten. Ik heb gezegd.”

Toen was er veel beweeg in het dorp en het hoofd deelde printah's ¹⁾ uit en zijn diligentie liet niets te wensen over. De kleine, dikke kindertjes kropen onder de huizen en ontknoopten de touwen, en varkens en biggen kropen te voorschijn en knorden behagelijk. Ach, de goede tijden kwamen weer terug.

¹⁾ printah = order, bevel.

„Wat je toch op je qui vive moet zijn”, dacht het gezag, toen hij die avond in de pasangrahan zat en zijn bordje nassi goreng ²⁾ verorberde.

En dit is dan het heuselijk verhaal van de bevrijding der varkens in een zekere streek, zoals die niet lang geleden plaats vond.”

„En ik hoop”, besloot de resident „dat gij allen, die dit verhaal hebt gehoord, een gezegende ouderdom moogt bereiken, want hiermede eindigen alle goede Batakse histories!”

En uit dankbaarheid voor deze zegewens werd de resident dit keer bij acclamatie bonloos verklaard en dronk hij op kosten der mede-aanzittenden.

¹⁾ nassi goreng = met kruiden opgebakken rijst.

O zeker, de pait-tafel kon ook getuige zijn van ernst — de borrel leidt zelfs vaak tot philosophie. Musket en Trekker hebben er getuigenis van afgelegd, dat het samenzijn, dat de gezelligheid ten doel heeft, stellig benut kan worden om het hart tot spreken te brengen, als het hieraan behoefte gevoelt. En zo kregen de soos-gezellen op een regenachtige, wat melancholiek makende vooravond een samengestelde preek te horen van enkelen der hunnen. Het was de controleur, die — tusschen haakjes — geen geregelde gast was, die de bal aan het rollen bracht. Aldus begon hij:

„Ja ik houd vol:

Een der kapitale fouten van het regeringsbeleid in deze gezegende gewesten is wel de discontinuïteit. Als vele ratten, knagend met scherpe tandjes aan de grote koek, hem aanvretend en ondermijnend van alle kanten, zo is tot aan de verste uithoeken van deze kolonie merkbaar, hoe door een weleens misdadig genoemde frequentie, inzonderheid van bestuur, zoowel degelijkheid als duurzaamheid, welke de kern van elk koloniaal beleid behoren uit te maken, worden aangetast.

„Panta rhei”, alles stroomt, luidt het grondbeginsel der philosophie van Heraclites, die in deze wereld niets blijvends zag, geen voortdurend zijn, doch een voortdurend worden. Het zijn deze woorden van den Grieksen wijsgeer, die gedurende vele decennia als „Leitmotiv”

doorklonken in het beleid der Nederlands-Indische regering en haar vertegenwoordigers. Zeer wel besepte de regering, hoezeer de wisselingen van stelsel en soms van leidende principes in een gewest, zonder dat aan de afgedankte de tijd was gegeven om uit te groeien of door te werken, van fatale invloed kan zijn op de gehele gang van zaken in dat gebied.

Zij besepte dit zeer wel en dies schreef zij circulaires! Zoveel jaren geleden maakte de regering als haar uitdrukkelijk verlangen bekend, dat er met de meeste nauwgezetheid voor behoorde te worden gewaakt, dat geen overplaatsingen werden bewerkstelligd of voorgesteld, die niet in alle opzichten door het dienstbelang werden gevorderd. Maar ja, deze aanschrijving hielp niets, maar dan ook niets! Zij, die door hun voordrachten en beslissingen op de verplaatsing van landsdienaren invloed uitoefenden, stóórden zich eenvoudig niet aan de ontvangen last en gaven onbeperkt toe aan hun zucht om met ambtenaren, speciaal bestuursambtenaren en officieren, te kegelen. „Car tel est notre bon plaisir!” De onbestendigheid en daardoor dikwijls slapheid van het bestuur, waardoor de leiding was overgelaten aan personen zonder speciale ervaring en de uitvoering aan ondeskundigen, is soms zelfs de oorzaak geweest van onlusten. En daarom werd nog eens nadrukkelijk opgedragen, dat aan de overplaatsingen in het belang van de dienst en van 's lands financiën een einde moest komen. Gouverneur-Generaal Van Heutsz wenste, gecursiveerd, nogmaals uitdrukkelijk als zijn verlangen bekend gemaakt te zien, dat geen enkele overplaatsing werd bevolen of voorgesteld, welke niet strikt noodzakelijk was. Het hielp

allemaal niets. De gewestelijke bestuurshoofden en de gewestelijke militaire commandanten gingen voort met het abele tennisspel met hun ondergeschikten, die van Pontius naar Pilatus werden gedirigeerd. Zo kon het voorkomen, dat in een kleine onderafdeling — ik heb er zelf gediend — in tien jaren tijds twintig verschillende ambtenaren het bestuur voerden; dat een gehuwde bestuursambtenaar in negen jaren tijds op dertien overplaatsingen kon bogen; dat een ander ongehuwd bestuursambtenaar gedurende zes jaren gemiddeld nog geen half jaar eenzelfde standplaats bezette, enz., enz., enz. Tot voor enige jaren zal de gemiddelde tijd, die een bestuursambtenaar in de buitengewesten op een post was geplaatst, circa twee jaren hebben bedragen. Geen landvoogd bestond het, den gewestelijken bestuurshoofden en den gewestelijken militairen commandanten een „tot zover en niet verder” toe te roepen. Er werden periodiek dringende circulaires gelanceerd, die even periodiek terzijde werden gelegd.

De onrustige overplaatsingskoorts der Caesaren-in-duo-decimo bleef onverflauwd voortwoeden. Heeft prof. Snouck Hurgronje niet ergens geschreven, dat ervaren controleurs, vooral op de Buitengewesten, de bij hun residenten ontbrekende eigenschappen — en kennis van zaken, zou er bijgevoegd kunnen worden — dikwijls op gelukkige wijze aanvullen? Zijn hooggeleerde verzuimde echter te vermelden, hoe dit dikwijls onmogelijk gemaakt werd door het element der persoonlijke ijdelheid. Allerlei eerbare middelmatigheden, die op grond van ancienniteit en met een beetje geluk op leidende plaatsen terecht kwamen, duldden in hun om-

geving geen personen, die lokaal uitnemend waren ingeschoten en het beter wisten dan zij, alhoewel die „Wenigkeiten” veel lager gesalarieerd waren. Hoe dikwijls werd het niet met een glimlach van „nos-kennimus-nos” openlijk uitgesproken: „Hij verdient meer, derhalve weet hij het ook beter.” De kenners van een streek, van een bepaalde Inlandse samenleving, verdwenen dus en het vereiste heel wat tijd, voordat er nieuwe kenners gekweekt waren!”

„Ja”, stemde de resident in. „sommige B.B.-chefs geneerden zich niet, openlijk als hun gevoelen te kennen te geven, dat een bestuursambtenaar hoogstens drie jaar op een standplaats behoorde te blijven; daarna was een overplaatsing volstrekt noodzakelijk. Deze opvatting werd natuurlijk van harte gedeeld door die gewestelijke secretarissen, die — hetgeen in de meeste residenties der Buitengewesten het geval is — tevens vendumeester zijn. Hierbij moet op twee omstandigheden worden gelet: juist door het vendu-meesterschap was het baantje van gewestelijk secretaris soms zeer lucratief en qualitate qua kon de gewestelijke secretaris doorgaans bijzondere invloed uitoefenen op de overplaatsingen, zodat de nodeloze en zeer schadelijke mutaties zich soms langs de gehele ambtelijke linie in een gewest voortplantten. Enkele gewesten waren berucht om de talloze overplaatsingen van het lagere personeel, waardoor de basis werd gelegd van een algemeen knoeiend, algemeen onbetrouwbaar ambtenarendom.”

Hier was het, dat de ex-kolonel meende een duit in het zakje te moeten werpen. „Het gesmijt met officieren”, zo zeide hij, „moet op sommige tijden in één woord verschrikkelijk zijn

geweest. Dit laatste had echter slechts ten gevolge, dat in de regel de betrokken officier door zijn verhuizing schade leed, terwijl het land altijd direct nadeel daarvan ondervond."

„Daar heb ik eveneens sterke staaltjes van meegemaakt", ging de controleur voort, „maar het contact van den militair met de bevolking en de invloed, welke daardoor op de gang van zaken in een ressort kan worden uitgeoefend, is in de regel gering. Anders staat het echter met den bestuursambtenaar. Ook hem wordt veelal schade berokkend door een overplaatsing, die door het gouvernement wordt bekostigd. Maar hier kwamen andere factoren in het spel, waardoor der bevolking en den lande — men mag aannemen te goeder trouw — veelal onberekenbare schade werd toegebracht. „Transformer c'est gouverner" was het dwaze en onverantwoordelijke principe, waarvoor slechts als verzachtende omstandigheid kon worden aangevoerd, dat het een allermenselijkst principe is. Iedereen heeft nu eenmaal zijn hobbies, zijn eigen inzichten in zekere kwesties, waarnaar hij zijn bestuursbeleid bepaalt. Maar de bevolking werd telkens maar weer in een andere richting gestuwd, waarbij, zoals de practijk uitwees, een volgend ambtenaar maar al te vaak de door een voorganger getroffen maatregelen minder juist of doeltreffend bleek te vinden. Ook dit is allermenselijkst! Maar met dat al ontbrak in sommige ressorten elke bestendigheid in de hoofdlijnen van het bestuur. Het bepalen van een vaste koers, van de rechte, ongebroken lijn, het voeren van een doelbewuste, krachtige politiek was eenvoudig onmogelijk, want telkens wisselde het inzicht in de toestand en telkens wisselde de daarop ge-

baseerde taktiek in optreden. Voordat het zaad was opgeschoten, voordat de vrucht was gezet, werd de akker alweer omgeploegd."

"Ja", meende de aspirant-controleur, die zich ook niet onbetuigd wilde laten, „welk een indruk moet er op de bevolking wel gemaakt zijn door die voortdurende veranderingen van personen en van inzichten? Moest ook het goedgezinde deel der bevolking eindelijk niet tot de slotsom komen, dat het gouvernement eigenlijk zelf niet wist, welke kant het op wou? Welke bevolking zou per saldo niet twijfelzuchtig en wantrouwend staan tegenover die voortdurende veranderingen van personen, van eigen regelingen en stelsels?"

"Als een niet te onderschatten voordeel der bestuurshervorming wordt wel eens naar voren gebracht", ging de controleur weer voort, „de stabiliteit in de dienst der bestuursambtenaren, die mogelijk heet te zijn, omdat zij dan als het ware gouvernementsgewijze georganiseerd kunnen worden. Meer en blijvender kennis van land en volk zou ontstaan, dan bij de vele overplaatsingen over de gehele archipel mogelijk kan zijn. Verwacht wordt, dat de ambtenaar in staat zal zijn, zoveel mogelijk locale kennis te vergaren, waardoor zaakkundige adviezen gegeven en dito maatregelen getroffen zullen kunnen worden ten profijte van land en volk en van het gouvernement. Hierdoor mag men naar mijn mening een beperking van het beunhazen-beleid verwachten. Hoe meer deskundigheid de Europese bestuurder bezit met betrekking tot land en volk, hoe meer waarborgen er aanwezig zijn voor een goed bestuur. Want laten we vooral niet vergeten, dat het zeer licht kan voorkomen, dat door onbekendheid met

plaatselijke toestanden, doordat een ambtenaar niet ingewerkt is en er niet in zit — hetgeen immer tijd vergt — het Land aanzienlijke inkomsten kan derven ten eerste, en belangrijke inkomsten het kunnen ontvallen, ten tweede. Wanneer men een onderzoek instelde zou dŭrven instellen, naar de betrekking tusschen discontinuïteit van bestuur en belastingaanslag, en voorts tusschen bestuurswisselvalligheid en belastingachterstand, dan zou men tot ontstellende gevolgtrekkingen komen! En wat is eenvoudiger dan het instellen van zulk een onderzoek? Op het kleinste bestuurskantoor hangt een lijstje met namen van de in het betrokken ressort gediend hebbende bestuurders en waarnemend-bestuurders en het tijdvak, waarover zij het bestuur hebben gevoerd. De regering is zo vlug met enquêtes, waarom werd dan deze met betrekking tot de staathuishouding vitale aangelegenheid niet onderzocht, in weerwil van de in de pers telkenmale en in verschillende toonaarden opduikende waarschuwingen betreffende overplaatsingswee en bestuursongedurigheid? Ik aarzel niet de bedragen, waarom het hier gaat, te schatten op tientallen millioenen, die geheel onnodig niet in 's Lands schatkist zijn beland."

Nu plaatste de landraads-voorzitter enkele opmerkingen.

"Gezaghebber X.", zo sprak hij, „speelt zo aardig viool en kan zo goed voordragen, dus wordt hij naar de hoofdplaats overgeplaatst. Luitenant Y. heeft op een dansavond de kolonelse te laat ten dans gevraagd, dus is de verste en eenzaamste negorij van het gewest nog veel te goed voor hem. De vrouw van controleur Z. draagt modieuzer japonnetjes dan

de residentse, dus wordt hij met zijn echtgenote, mitsgaders de japonnetjes, naar een eiland gebust, waar haar edele met haar robes slechts de ogen kan uitsteken der liefvallige gade van een radja, die zwaar onder de vlooiën en de Dajakse eczeem zit. Een reden voor een overplaatsing is spoedig genoeg gevonden, want geen rubber is zo rekbaar, als het begrip dienstbelang.

Reeds ten tijde der V.O.C. werd de klacht vernomen, dat schepen sneller moesten worden afgedankt dan nodig was, terwijl de schippers naar willekeur werden overgeplaatst op andere vaartuigen, waardoor zij niet zoveel hart voor hun schip hadden dan anders het geval zou zijn, als gevolg waarvan het onderhoud te wensen over liet. Hoe kan men veronderstellen, dat iemand zich met zijn gehele persoon zal geven aan een werk, waarvan hij ieder ogenblik kan worden weggehaald? En wie heeft lust — bij die aan ieder bekende wispelturigheid van systeem — ernstig de studie van de landstaal te entameren, een eerste vereiste om met de bevolking intensief in contact te komen, haar vertrouwen te winnen en door te dringen tot haar gedachtenleven en de betekenis van haar zeden, waardoor alweer fouten, die altoos kostbaar zijn, vermeden kunnen worden? Geen huishouding zou naar behoren kunnen marcheren, waarin huisjongen, kokki, of baboe zonder ophouden wisselden en zou dat dan wel het geval zijn met het ganse, ingewikkelde, soms uiterst subtiele samenstel van politieke, economische, religieuze, juridische belangen, enz., in de bestuurshuishouding van een ressort? Hoe dikwijls werd niet de situatie gered door den geroutineerden mandoer met vele jaren dienst,

door den ouden, ingewerkten djongos!"

Nu was het weer de resident, die zijn hart luchtte:

„Men ga na, welke namen door de bevolking der verschillende bestuursressorten met ere genoemd worden, wie er het goede en grote werk hebben verricht. Het zijn nooit de bestuurders en officieren, die er een blauwe Maandag geplaatst waren, doch altijd degenen, die er lange tijd leefden en werkten en in de gelegenheid waren gesteld land en volk lief te krijgen, waardoor zij met de moed der overtuiging en de kennis van zaken ener langjarige ondervinding voor de belangen van dat ressort opkwamen en waardoor zij — hetgeen een natuurlijke wisselwerking is bij de bevolking — bemind waren.

De mensen van de theorie der snelle overplaatsingen zullen verklaren, dat specialisten zich wel eens blind staren op hun eigen, nauw-begrensde wereldje, dat wisseling van omgeving en omstandigheden de kijk van den bestuursambtenaar op bestuurszaken ten goede komt en dat deze verruimde bestuursblik volstrekt noodzakelijk is voor een vruchtbare bestuursvoering. De bestuursambtenaar van kwaliteit zal ook voldoen in die gewesten, waarvan hij geen specialistische kennis bezit. Juist deze man van kwaliteit — dus uitstekend boven den average-bestuursambtenaar — zal er voldoen. Maar meer ook niet! Want het is een waarheid, die men niet ongestraft verloochenen kan, dat het bestuur gedegen kennis der inlandse toestanden van een bepaalde inlandse maatschappij tot grondslag hebben moet. De regering wenst, volgens de bedoelde heren der overplaatsingstheorie, dus blijkbaar geen ken-

ners van land en volk te kweken, doch zij zouden aanzien van de zo uiterst verschillende bevolkingsgroepen van dit onmetelijke eilandrijk slechts de brede blik wenssen te bevorderen nodig voor een schablonenpolitiek? Het zijn deze personen, die Rudyard Kipling in zijn navrante schets „Thrown away”, de woorden van bijtend sarcasme in de pen gaven: „Good work does not matter, because a man is judged by his worst output and another man takes all the credit of his best as a rule. Bad work does not matter, because other men do worse and incompetents hang on longer in India than anywhere else.”

„Wat betreft die schablonenpolitiek”, aldus vervolgde de controleur, „mag ik misschien wel herinneren aan de waarschuwende woorden van professor Van Eerde in zijn verhandeling „Omgang met inlanders”, dat vaak over gelijke kam werd geschoren, wat afzonderlijke bewerking vereiste en dikwerf tegelijk werd aangevat, wat in tijdsorde gescheiden had behoren te blijven. Uniformiteit moge ten aanzien van de grote lijnen van onze politiek ook ten opzichte van de zelfbesturen wenselijk zijn, in bijzonderheden eist elk hunner eigen regeling; gelijktijdigheid van de regeling hunner rechtspositie mocht uit een oogpunt van opportuniteit gevraagd worden, eigen ontwikkelingsstadium dwingt tot eigen groei.

Hier zijn wij weder aangekomen bij de onmisbare factoren voor het bestuurswerk: kennis van de inlandse toestanden en verhoudingen, het voeling houden met hetgeen er omgaat in de inlandse maatschappij, het begrijpen van de inlandse volksgeest, het doorgronden van het inlandse kunnen en streven.

Want, tenzij men ontkent, dat er ver uiteenlopende verschillen bestaan in aanleg, van aangeboren geestelijke eigenschappen tussen de onderscheidene volkeren en rassen van de Indische archipel, zal men moeten toegeven, dat eenzelfde behandelingswijze tot verschillende uitkomsten moet leiden en de onaangenaamste verrassingen kan opleveren."

"Er is geen vastheid van beginsel", meende Musket. „De geschiedenis van Atjeh bijvoorbeeld gaf meermalen te zien, hoe de meest effectieve bondgenoot van den Atjeher tegen de Geumpenie, de Geumpenie zelve was, die telkens een nieuwe richting insloeg, het telkens probeerde met andere personen. De bevolking was zodoende ten prooi aan verschillende bestuursystemen en eerst gedurende de tienjarige bestuursperiode van den Atjehkenner, generaal Swart werden orde en rust in dat gewest geconsolideerd.

Het is een onloochenbaar feit, dat het cijfer der criminaliteit stijgt in die ressorten, waar veelvuldige bestuursmutaties plaats vonden. Wat is natuurlijker, dan dat zulks geschiedt, waar de avonturiers en misdadige elementen in een streek nimmer na zullen laten, gebruik te maken van de onbekendheid der nieuwe functionarissen met personen en toestanden?"

En ten slotte belichtte de planter nog een andere zijde van het vraagstuk.

"Men heeft zich vaak vol verwondering afgevraagd", vertelde hij, „hoe het mogelijk was, dat de crisistijd voor Indië betrekkelijk rustig verliep. Het simpele geheim hiervan is, dat nolens volens veel meer continuïteit betracht werd en niet zoals voorheen in het wilde weg werd overgeplaatst. Ziedaar het verblijdende

gevolg der tegen heug en meug toegepaste bestendigheid, zelfs onder de meest fnuikende malaise-omstandigheden. En daarom vraag ik: „Waarom kon het toen wel en kon het te voren niet?”

„Continuïteit, vastheid van beginsel „avant toute chose” en zeer veel zal U worden toegeworpen, regering!

„It is no crying over spilt milk” en de vele millioenen, die door een nooit goed te praten discontinuïteit verloren gingen, komen al evenmin terug als de bekende, verdronken dubbeltjes.”

Men was het vrijwel unaniem met de diverse sprekers eens. En de hoeveelheden op de bonnetjes-lijsten gaven na afloop aan, dat de droogte van het onderwerp door vele lange en korte drinks was weggespoeld.

VAN EEN SPEKSTENEN OLIFANT

Na de zware kost van de dag te voren wilden de lotgenoten van de borreltafel de zevende dag van de cyclus een luchtig hapje opgediend zien en het was de aspirant-controleur, jeugdig vertegenwoordiger van het gouvernement, en nog klein-gezag, die leverancier werd van dit gerecht.

„Stel U voor”, zo stak hij van wal, „een pasar¹⁾ ergens in Tapanoeli. Een gewirwar van mensen, die zich verdringen om de kooplieden, die hun waren zo verlokkelijk uitgestald hebben, dat men met hypnotische dwang tot deze aardse schatten gedreven wordt. Stille strijd tussen begeerte en gebrek aan geld, tussen besluiteloosheid en hebzucht. Dat brengt het leven op een pasar, dat maakt, dat de mensen blijven rondlopen, weggaan, weer terugkeren, tawarren²⁾, kijven, in een woord: vertier scheppen.

Deze pasar in Tapanoeli had, als elke markt, zijn „pièce de résistance”. En het mag niet vreemd heten, dat dit „pièce de résistance” een kwakzalver was. Kwakzalvers hebben altijd iets aantrekkelijks. Zij boeien door hun onbeschaamdheid, zij biologeren den goedgegelovige door hun geheimzinnige kunsten.

En die wonderdokter op de pasar in Tapanoeli had wel zeer veel werk van zijn zaak gemaakt. Om te beginnen had hij een grote

¹⁾ pasar = markt.

²⁾ tawarren = afdingen.

houten bak uitgestald. En in deze houten bak bevond zich een vloeibare massa van ogenschijnlijk onpeilbare diepten en in elk geval vol onwaarschijnlijke dingen, verbergend een onuitputtelijke voorraad zoete mysterieën.

Eigenlijk was het een vies sopje: gebrouwen klapper- en andere oliën, waarin voorwerpen dreven van de meest uiteenlopende soort. Men kon er vruchten tussen ontdekken, maar ook hoornen van herten, alsmede grillig gevormde takken.

Vies mocht deze brei zijn, maar haar geneeskracht was boven alle twijfel verheven. Men kon hier baat vinden tegen alle ziekten, die in de loop van ongetelde eeuwen de mensheid hebben geteisterd. Men kon hier van allerlei ongeneeslijke kwalen verlost worden, zij het dan ook tegen een vriendelijk gebouwde prijs . .

Te midden van de pasardrukte naderde een Europeaan, die het gezag vertegenwoordigde. Behalve vertegenwoordiger van het gezag was hij echter ook mens en hij keek met volkomen menselijke nieuwsgierigheid in de houten bak met brei.

Hij keek nog eens en kon zijn ogen niet geloven. Want midden in de onooglijke, kwalijk-riekende massa, dreef een spekstenen olifantje. Spekstenen olifantjes vermogen immer een eigenaardige invloed te hebben op liefhebbers van oudheden. En het gezag was in dit geval een liefhebber van oudheden. Vandaar, dat zijn ogen steeds groter werden, vandaar dat er een blik van begeerte in verscheen, die zelfs voor iemand, die van alle mensenkennis gespeend was, zichtbaar moest zijn.

Hier lag, in stinkende olie, stellig iets bijzonders. En zo het al niets bijzonders was, dan

maakte de kwakzalver, die er niets tegen had om bij wijze van intermezzo voor antiquair op te treden, het er wel van

Want de kwakzalver had direct de blik van begeerte bij het gezag opgemerkt. En in een ondeelbaar klein tijdsverloop had hij zijn verhaal reeds klaar. Hij overzag de toestand gelijk een veldheer zijn legerscharen.

Natuurlijk was dit niet zo maar een spekstenen olifantje. Dan zou het niet in de bak der wonderen terecht zijn gekomen. Dit spekstenen kleinood was in de eerste plaats uitgespuwd door een vulkaan op de Westkust. Zo iets gebeurt zeker niet elke dag. En wie kon zeggen hoe lang het voordien reeds in het inwendige van deze vulkaan gesluimerd had. Stellig dateerde het kunstig gewrochtje uit de tijd van Boeddha. Misschien was het nog wel ouder.

De begeerte van het gezag groeide, naarmate de kwakzalver verder fantaseerde.

Maar het spekstenen olifantje was niet te koop. O, neen, het maakte immers de voornaamste bron van geneeskracht te midden van de medicinale oliebrei uit. Nooit zou de wonderdokter van zijn olifantje willen scheiden.

Maar dit n o o i t nam minder onbegrensde afmetingen aan toen het gezag begon te bieden. Het werd s t r a k s, het werd t e n s l o t t e n u, toen het gezag een bedrag had genoemd, waarvan een sterrenkundige geduizeld zou hebben.

Het gezag werd de gelukkige — en onwetende — bezitter van wat in zijn ogen een kostbare schat was.

Het gezag liet de olifant aan al zijn vrienden en kennissen zien.

De wonderdokter gnuifde en nam een dagje vrij.

Edoch het Japanse warenhuis hielp hem uit de droom en het ontnam hem een kostbare illusie. Want in dit warenhuis ontdekte het zoontje van het gezag een gelid van vier en twintig spekstenen olifantjes, die als druppels water geleken op het braaksel van de vulkaan op de Westkust. En de prijs van deze voortbrengselen ener exotische industrie viel ook binnen de koopkracht van degenen, die zich met een schrale beurs door het leven moeten slaan."

"Het gezag heeft zich sindsdien nimmer voor een kenner van oudheden durven uitgeven!" besloot de aspirant-controleur zuchtend.

"En dat is maar goed ook!" vulde Mr Buyckjens aan.

"Hoezo?" vroeg de aspirant-controleur.

"Wel", hervatte de voorzitter van de landraad, „bèn je dat dan?"

En nu barstte een donderend hoongelach los, want Mr Buyckjens had vastgelegd, wat ieder vermoedde, nl. dat het verhaal van den aspirant-controleur een sterk-persoonlijke inslag had.

En daarom boog de aspirant-controleur beschaamd het hoofd

Een toevallige omstandigheid bracht een zelden geziene gast in onze kring: de dominee had op een reis door dit district zijn oude studiegenoot Mr Buyckjens een bezoek gebracht en deze had hem bewogen, enige dagen in deze omgeving te blijven vertoeven. Onze landraadsvoorzitter introduceerde hem aan onze tafel en daar bleek al spoedig, dat ons namiddag-college een gezellig prater rijker was geworden.

Sprekende over de positie en de betekenis van den zieleherder in Nederlands-Indië, noemde Musket natuurlijk onmiddellijk den groten soldaten-priester pastoor Verbraak, die ruim dertig jaren in Atjeh verblijf hield en zich de eretitel verwierf van „eerste flanker van het Oostindische leger”.

„Inderdaad”, bevestigde onze gast, „Verbraak was een waarlijk grote figuur; toch mag en toch zal Indië ook dominee Thenu niet vergeten.

Toegegeven, Thenu was een figuur van kleinere proportie, maar toch evengoed samengegroeid met dit land en zijn geschiedenis der laatste decennia, samengegroeid ook met den Atjehsen militair.”

„Inderdaad”, beaamde Musket met militaire promptheid.

„Natuurlijk”, vervolgde onze gast, „kennen de heren het minneliedje „Manisé” van de verre Molukse eilanden. Daarnaar maakte een Am-

bonse troubadour het bekende soldatenwijsje, dat de onverschrokken geest weergeeft van den marechaussée, die jongens van stavast....."

De commissaris van de veldpolitie verhief zich van zijn zetel, het glas geheven in de hand.

„Staat U me toe, dominee", sprak hij met een glimlach, die de tanden deed blinken onder zijn martiale snor, „dat ik dit deel van uw verhaal overneem en die bewerking aan deze schare bekend maak?"

De dominee lachte en knikte toestemmend. En door de voorgalerij van onze soos klonk uit een onverschrokken mond het onverschrokken lied van onze Indische houwdegens:

„O! marsausee, marsausee!
't Is terlaloe marsausee.
Hari, hari naik goenoeng.
Hantam sadja marsausee.
Satoe mati, ganti sepoeloeh.
't Is terlaloe marsausee!" ¹⁾

„Nu", ging onze gast voort, „dominee Thenu heeft dat harde leven te velde, met zijn vele ontberingen en beproevingen terdege meege-maakt! Maar men zag de stille, bescheiden figuur van dezen verkondiger van Gods Woord ook in het hospitaal van Pante Perak. Men merkte hem op in de tangsis ²⁾ en geregeld dook hij op in de bivaks van afgelegen posten. En overal waar hij kwam, wist hij de somberen en

¹⁾ Het liedje is eigenlijk onvertaalbaar. Ik laat hieronder een poging volgen:

O! Marechaussée, marechaussée!
In hart en nieren marechaussée
Dag aan dag bergen beklimmen,
Sla er maar op, marechaussée
Wanneer één sneeft, wordt hij door tien vervangen.
In hart en nieren marechaussée.

²⁾ tangsi = kazerne.

ontmoedigden met een kwinkslag op te monteren en gewonden, zieken en bedroefden met zijn ernstig woord te troosten en op te beuren.

Hoe dikwijls was hij in die vele jaren niet aanwezig, wanneer een dappere ter laatste rustplaats uitgedragen werd naar Peutjoet, het „Eik en Duinen” van Atjeh.

Ja, Thenu's Atjeh-tijd is wel een tijd van emotie geweest.”

Er hing even een stilte. Toen nam Buyckjens aarzelend het woord over en hij wierp een korte terugblik op die woelige dagen van weleer, nog vóór de komst van dominee Thenu op Atjeh.

„De tijd”, vertelde hij, „waarin het onzalige systeem van de geconcentreerde linie gelukkig was verlaten, de tijd, waarin het tijdperk-Graafland inzette. Dat was de periode van het offensief à outrance, waarin de marechaussée zich met roem overlaadde.

Maar na de afval van den geslepen avonturier Teukoe Oemar op 29 Maart 1896 braken kritieke dagen aan.

Daarna kwam de glorieperiode van Van Heutsz, de tijd der grote tochten en excursiën.”

„Ja”, vervolgde nu Musket, „en de tijd ook van onze grote successen! De Pidië-expeditie, de tochten in Idi en Peusangan, de Pasé-expeditie, de Samalanga-expeditie, de tochten naar de Gajo- en Alaslanden, de actie in het Tangsé- en Geumpanggebied en op de Noordkust van Atjeh, de patrouille-acties op de altijd roerige Westkust en ten slotte de slag bij Batèë-Ilië, waardoor het georganiseerd, algemeen verzet in Atjeh voorgoed werd gebroken.”

„Onder het bestuur van gouverneur Swart liep het op een eind met de Atjeh-oorlog”, hervatte Buyckjens weer, „toen traden allengs

geregelde toestanden in en begon alom rust, orde en veiligheid te heersen. Maar de namen van die „kaerels” uit de oude tijd, van de beroemde houwdegens en marechaussée-aanvoerders, klonken door Indië als carillon-muziek: Gilles Graafland, Van Daalen, Campioni, Christoffel, Van der Maaten, Scheepens, Watrin, Webb, Colijn, Geertsema Beckering, Darlang en de sergeanten Nussy, Salowono, Ponggoh een bonte rij. „J'en passe et des meilleurs!” De verhalen van hun dappere daden, avonturen en eigenaardigheden deden de ronde, als waren het legenden.

En velen van deze dappere kerels heeft Thenu gekend en omgekeerd: dominee Thenu was hun populaire vriend.

En wat al gouverneurs en militaire commandanten van het gewest zag dominee Thenu komen en gaan!

De Atjehse vorsten, groten en geestelijken kende hij allen; van sommigen kende hij de vaders en zelfs de grootvaders en omdat de Atjeher een „sport” is, mochten ze hem wel, den kleinen dominee Thenu, met de humoristische twinkelen in zijn ogen.

Ze weten elkaar nog te vertellen, hoe een wijkende, gedemoraliseerde brigade Ambonnezen door het optreden van Thenu, die zijn Ambonse Pappenheimers door en door kende, weer onversaagd den vijand tegemoet ging. Maar à la bonne heure, de Atjeher heeft zijn ferme tegenstanders altijd gerespecteerd, dat moet men hem nageven. Ook Dominee Thenu had zijn vele vrienden in de Atjehse wereld.”

„Er is een tijd geweest”, besloot onze gast, dat Dominee Thenu door de jongere militairen een weinig verwaarloosd werd.

Dat was in de militaire komkommertijd. Thenu was namelijk niet de man om zich op de voorgrond te dringen. Maar de oude garde weet, wat deze blijmoedige Christen, onze soldaten-dominee, waard was.

Betekent de naam Thenu niet zoiets als spiegelgevecht? Welnu, hij heeft een schone strijd gestreden en zijn „otium cum dignitate” ten volle verdiend. Want vraag in Atjeh, wie Dominee Thenu was en men zal U spontaan antwoorden:

„Thenu? Een reuze-kerel!”

Meer dan veertig jaren heeft hij het Gouvernement met de grootste toewijding gediend en die tijd heeft hij goeddeels in Atjeh doorgebracht. Hij had zijn pensioen dubbel en dwars verdiend — maar helaas, slechts kort heeft hij van zijn welverdiende rust mogen genieten. De God, dien hij zo vol liefde diende, riep hem al vrij spoedig tot zich”

En zwijgend ging onze kring die namiddag uiteen, op die sobere wijze nog een laatste, stille hulde brengend aan een bescheiden figuur, die zoveel voor Atjeh heeft betekend.

Natuurlijk was daar op die voorgalerij het plantersleven vaak onderwerp van gesprek. Als regel geschiedde dat zo terloops: een ieder nam van den ander aan, dat hij daarvan wel het nodige wist, zonder daarin zelve te zijn grootgebracht. Tot de jonge luitenant deze avond op de gedachte kwam den toean besar, zijn civielen tafelgenoot, te verzoeken, eens wat uit zijn ervaringen te vertellen, waartoe deze — de administrateur ener tabaks-onderne-
ming — maar al te gaarne bereid was.

„Nee”, begon de grijze planter, „het was vooral vroeger niet allemaal rozengeur en maneschijn, tjonge, nee! Het singkeh ¹⁾, dat met twee linkerhanden en een koffer vol illusies en idealen in de Oost kwam, werd aldra bitter ontgoocheld. Hem wachtte geen krontjongmuziek ²⁾ in bloemengarden, geen gondeltochten in maannachten op de soengei ³⁾ geen leven als een pacha onder de palmen. Een dorado was het daarbuiten in het landelijke waarachtig niet. Het bestaan was er een van harde arbeid, met velerlei ontberingen en een zeer beperkte vrije tijd. En de aard van het dienstverband? Het zou goed zijn, als zovele jongelui, die thans zo graag een grote mond opzetten, zich daar eens in verdiepten!

¹⁾ singkeh = nieuweling, baar.

²⁾ krontjong = indo-europese snarenmuziek.

³⁾ Soengei = rivier.

In het contract, dat men had afgesloten, was bij voorbeeld te lezen, dat de assistent te allen tijde kon worden ontslagen om redenen, die geheel ter beoordeling stonden aan den betrokken administrateur. Dat ontslag kon op staande voet worden verleend met uitkering van salaris tot op de dag van ontslag, terwijl geen opgave behoefde te worden gedaan van de aan den administrateur ter beoordeling staande redenen van het ontslag. De bestaanszekerheid was dus verre van overweldigend!

En in dat contract stonden verder de huwelijksbeperkende bepalingen. Praat me er niet van, mijneheren, wat er in die tijd is verlangd, geleden en gewerkt!

En dan kwam het singkeh soms op een jonge onderneming, diep in de tropische rimboe, in een land, waar geen land meer achter was. Hij vernam al gauw, dat zulk een gebied in opkomst juist om die reden geen filantropische instelling was en dat men het er maar moest nemen, zo als men het er vond. Nou, zo'n eerste tijd was verre van makkelijk, dat verzeker ik U! De jongeman moest op veel voorbereid zijn en had soms toestanden te aanvaarden, waarvan hij in Holland in zijn somberste nachtmerries eenvoudig niet had gedroomd.

Hij kreeg een vrije woning, zoals dat heette! De regen was dan ook dikwijls zo vrij om binnen te dringen in het wankele cavalje, waar talloze kakkerlakken, ratten en vleermuizen de vrijheid namen, met het singkeh huis te houden. Veelal had het zijn moede leden na de zware dagtaak uit te strekken op een balé-balé¹⁾, want toko's waar men zich een bed kon aanschaffen, waren mijlen en mijlen in de omtrek

¹⁾ balé-balé = slaapbank, brits.

niet te vinden en op de pof werd een sporadisch voorkomend exemplaar het singkeh niet geleverd. Bier- en jeneverkisten, lege wel te verstaan, vormden dikwijls het meubilair.

Het singkeh lag ook wel eens ziek onder het zinken dak van een hospitaal, waarvan het dak lekte om zeven jaloers te maken. Hij lag daar met een hoge koorts en zijn gedachten aan huis en Holland en meende, dat hij het nooit zou kunnen uithouden bij deze combinatie van de oud-Spartaanse opvoedingsmethode en de nieuwere, biologische wet van de „survival of the fittest”. Het stelsel was hard, maar doeltreffend. De Jan Salies, de slapen en onbekwamen vielen af. In de dikwijls niet opwekkende positie van ondergeschikte viel het menigeen moeilijk, zijn karakter trouw te blijven. In ieder geval kon men in zijn assistenten-bestaan een stevige dosis humor goed gebruiken.

In die oude tijd school er nogal kaf onder het koren. Wat in een geordende samenleving niet meer reçu was, ja wat elders was uitgeworpen, kreeg in de cultures in afgelegen streken nog een kans.

In zijn moeilijke verhouding tot den Oosterse werkman met al diens onbegrepen neigingen en driften stond het ambitieuze singkeh in zijn dagelijkse arbeid geheel alleen. Hij had zich zelve te helpen in een groeiende maatschappij, waarin nog geen verband zat. Het singkeh was doorgaans dynamisch en vol goede wil, maar hij vloaide niet bepaald over van tact.

De Chinese of Javaanse contractant was als regel afkomstig uit de onderste lagen der bevolking en er bevonden zich zelfs vele misdadige elementen onder. Men kon in zulk een

jonge maatschappij nu eenmaal niet kieskeurig zijn en selecteren. De contractarbeider was min of meer een ontwortelde en hij beschouwde zichzelf ook als iemand, voor wien de adat niet gold. Hij voelde zich als „orang kontrak” een minderwaardige. Zo’n arbeider, waarmede de planter had te werken, had in het begin van zijn „dis”, zijn dienstverband, geen begrip van orde en tucht en in het bestel der Westerse grootcultures behoorde nu eenmaal: zakelijkheid. Tot het ontstaan van verwickelingen en botsingen was er dus gelegenheid te over.

En dan dient niet te worden vergeten, dat in die oude tijd de planter tegelijkertijd magistraat, architect en dokter was. Bij het krieken van de dag werd, na de rol, ziekenrapport gehouden over de koelies. De assistent stond op zijn voorgalerijtje en de zieken hurkten beneden aan de trap. Een tandil¹⁾, die als tolk voor de Chinezen fungeerde, stond er gewoonlijk bij, want de Chinese koelies spraken geen Maleis. Vertaling was echter niet nodig, want de gesticulaties lieten aan duidelijkheid niets te wensen over. Een kreunen en hoofdschudden betekende, dat de ingewanden de arbeid hadden gestaakt. Deze zieken kregen castorolie. Anderen, die last hadden van overproductie hunner ingewanden, wiegelden meewarig met het hoofd en bedekten met de platte handen de buikstreek. Deze categorie van patiënten diende men kinine toe. Enigen, die bibberden als een schoothondje, dat uit het water was gehaald, leden klaarblijkelijk aan koorts. Zij kregen uit de apotheek, die zich in een blikken trommel bevond, een combinatie van de twee genoemde medicijnen.

¹⁾ tandil = chinese voorman van koelies.

Het was zo eenvoudig als „goede dag”. Kinine en castorolie waren de standaardgeneesmiddelen, waarmede men alle kwalen probeerde te cureren. Zelfs Dr Eisenbart kon het niet eenvoudiger doen.”

„Ja,” viel hier de landraads-voorzitter Mr Buyckjens in, „dat is inderdaad zo, het is mij toevallig bekend, dat de bekende pionier Nienhuys, de ontdekker van Deli, met grote voldoening wist te vertellen, dat hij gedurende zijn eerste Deli-jaar geen enkel stergeval onder zijn koelies had!”

„Precies”, ging de planter voort. „Maar om op die vroegere tijden terug te komen: het bestaan op de kebon was eentonig. Jarenlang verbleef men in de ondernemingseenzaamheid, tussen de koelies, ver van alle beschaving en wereldse geneugten. De zware kebonarbeid van zonsop- tot zonsondergang eiste den vollen persoon. Wanneer men in de club in stede van de oud-vaderlandse drank een glas sherry dronk, noemde men dit „society plegen”.

Dit bestaan drukte zijn stempel op de persoonlijkheid van den planter. De Deli-planter en de Java-planter waren bepaalde typen, die ontstonden door het leven op de kebon; het leven, dat den practicus vormde: iemand van weinig woorden, maar iemand, die doelbewust wist te handelen, die met één blik een toestand overzag en die snel besluiten kon nemen. Men deed niet aan wetenschappelijk onderzoek en men moest niet veel hebben van de „graue Theorie”, maar men vertrouwde op z’n intuïtie van goed planter en . . . op z’n veine. De natuur in al haar grilligheid was de gokfactor, die de spanning er in hield.

Juist de pioniersarbeid, die deze tirailleurs

thuiszitters, die het hoofd laten hangen en schrikken van een donderend drinklied, maar rondzwervende mannen, blijde ridders met honderd avonturen, die niet weglopen voor een spelletje kaart of een fors knobelpartijtje."

De hardvochtigheid van primitieve toestanden maakte de mensen hard. In deze eenvoudige maatschappij, waar „common sense", beslistheid en durf opgeld deden, werden soms prachtige staaltjes te zien gegeven van humaniteit en hartelijke opofferingsgezindheid. In deze harten school een warm sentiment en een idealisme, dat men poogde te verbergen onder een vertoon van ongezoutenheid en luidruchtigheid. Maar dat onweersprekelijk aanwezig was, want zonder gezond idealisme is opbouw niet mogelijk.

Deze pioniers beten de spits af!

Men mag dit in een tijd van sociale zorg, van wettelijke voorziening op elk gebied, van auto en vliegmaschine, van telefoon, telegraaf en radio, van frigidaire en air-conditioning wel eens terdege bedenken!"

Er lag in de ogen van den vergrijsden planter een afwezige blik. Want hij staaide terug naar de mooie, zware tijd, waarin hij zelf deel had uitgemaakt van dit zegevierend leger van pioniers.

De jonge officier dronk hem toe en er lag in die geste een uiting van bijzondere eerbied, van diep respect voor deze weg-bereiders der grootcultures.

En met deze hulde stemde de gehele tafel van ganser harte in. Want het waren goede en flinke kerels, daar tezamen, die in elkaar het goede waardeerden en wier vriendschap in die waardering haar voedingssappen vond.

HET PATHOS VAN HABAKUK

De aspirant-controleur had reeds meermalen blijk gegeven, een smakelijk verhaal op een appetijtelijke wijze te kunnen opdissen. En toen hij zich dan ook tot vertellen zette, heerste er om de tafel met het gat een gespannen aandacht. En die belangstelling werd ook weer in belangrijke mate zijn deel bij zijn verhaal over het pathos van Habakuk.

„Het gezag van een Batakressort”, begon hij, terwijl hij den djongos op een paar lege glazen wees, „streek neer ergens aan de oevers van het overschone Tobameer, als een soortement lichte zonsverduistering. Want als dat gezag kwam, dan betekende dat meestal iets van een vlottere opbrengst der belastingen, een behoorlijker prestatie van herendiensten, iets wat vergeleken zou kunnen worden, met hetgeen in het Boek der Boeken geformuleerd staat als „de Filistijnen over U!” Nou kwam het dan om een plaats te zoeken voor een demonstratiegroententuintje en deszelfs oog bleef met welgevallen rusten op het verwaarloosde lapje grond, waarop de oude Habakuk een aantal armetierige pisangstammetjes had staan. Het stukje grond trok het gezag niet aan, omdat het zo verwaarloosd was, maar omdat het lag nabij de grote weg, op een plaats, waar alle passergangers ¹⁾ voorbij moesten trekken, zodat

¹⁾ passer = markt.

deze met eigen ogen konden zien, hoe ze kool en sesawi poetih en uien behoorden te telen, zodat zij konden constateren, dat deze gewassen werkelijk wel wilden in die streek.

„Habakuk, man,” zei het gezag, „daar is wat voor je te verdienen. Ik koop je pisangstammetjes à raison van vijftien cent per stammetje, hetgeen een meer dan civiele prijs is, want dat wordt betaald voor vruchtdragende, mooie stammen, maar jij bent ook niet iedereen!”

Het hoofd dat er bij stond vond de aanbieding te royaal en hij wist precies hoe de brave Habakuk erop zou reageren.

„Aha”, dacht Habakuk, „tio”, zegt de kwartel, „het is duidelijk, dat het gezag uitgerekend dit lapje grond zeer nodig heeft” en Habakuk ging zitten op de dikke wortel van een waringinboom, schoof bedachtzaam een monsterachtige pruim van links naar rechts, spuwde meesterlijk een straal sirihsap uit en maakte zich aldus op tot een uitgebreid palaver, waarvan hij zich voorstelde, dat het einde zou zijn een grote rijkdom, voordat de avond viel.

Neen, kloeg Habakuk, voor vijftien cent per stam deed hij het niet en dikke tranen uit de oude ogen persend, wees hij op zijn buik. Dat pisangtuintje was alles, wat hij op deze harde wereld bezat. Hij kon daarvan geen afstand doen, althans niet voor zo'n onbenullig bedrag als vijftien cent per stam.

Habakuk had de hoofddoek naast zich neergelegd en krabbelde zich zorgvuldig op zijn grijze bol. Hij was bereid de zaak in den brede uit te leggen, met commentaar omtrent vroegere geschillen over dit belangrijke stukje grond, onder vermelding van de rol, die het hoofd

daarin had gespeeld en de voorouders van het hoofd, het ontstaan en de groei der geschillen in verband met het stelsel van verwantschap zijner agnaten.

Maar het gezag had ditmaal niet veel tijd en wenste over te gaan tot de orde van de dag. Het demonstratietuintje zou wel op een andere plaats worden aangelegd, want er was grond plenty, maar de ligging van het terrein met de pisangstammetjes was het gunstigst en daarom had hij vijftien cent per pisangboom aangeboden.

Habakuk kon geen afstand doen van zijn pisang voor zo'n schimmetje, hij kòn het eenvoudig niet en hoofdschuddend over zoveel onverstand en onvermurwbaarheid van het gezag ging hij heen.

Later op de ochtend reed het gezag met zijn auto voorbij de aanplanting en daar zat de oude knaap warempel aan de weg, buigend en uitvoerige sembahs ¹⁾ makend. Of hij den Groten Heer even kon spreken. Het gezag stopte en Habakuk strekte zich behagelijk uit op een paar pisangbladeren, voor die gelegenheid daar uitgespreid en op klagelijke toon verzocht hij het gezag hem te zelfder stonde en op die plaats te willen doden. Hij stelde geen belang meer in het leven, wanneer voor zijn pisangstammen maar zo weinig werd geboden. Het gezag antwoordde daar niets voor te voelen en het doden van Habakuk aan de beleefdheid van Debatá ²⁾ te willen overlaten.

¹⁾ sembah = eerbiedige groet met op elkaar gelegde handen, waarbij de duimen onder tegen de neus komen.

²⁾ Debatá = de opperste Godheid.

Het hoopte, dat de oude man nog vele jaren in geluk en gezondheid, zij het dan wellicht niet in overvloed, zou mogen leven waarna het doorreed.

Toen het gezag enige uren later terug reed langs de steile weg naar het Tobameer, stond Habakuk weer op dezelfde plaats te wachten. „Horas!” Of hij de Grote Heer nog eens mocht spreken. Hij had zich bedacht en wilde de pisangstammen thans wel afstaan voor vijftien cent per stuk. Het was eigenlijk te geef, maar soedah! ¹⁾

Habakuk was plotseling heel zakelijk geworden en stelde voor dadelijk het aantal pisangstammen op te nemen. Hetgeen gedaan werd. Maar sedert taxeert Habakuk het Gezag als iemand zonder enig gevoel voor hogere dramatiek.”

„Maar wèl met gevoel voor een frisse dronk vermoed ik,” viel Mr Buyckjens in, terwijl hij naar het glas van den aspirant-controleur een stimulerend gebaar maakte, omdat hij natuurlijk al lang begrepen had, dat in de licht-railierende toon van het verhaal een behoorlijke dosis milde zelfironie verborgen was.

¹⁾ soedah = reeds, al, bereids, afgedaan, klaar. In deze: „vooruit maar”.

Nu de houtvester was komen binnenvallen, nam een tweetal jongelui de benen naar het biljart want de houtvester was allerm minst een charmant causeur! Hij verhaalde zijn indrukken met het monotone stemgeluid van een afslager en zijn visie op mensen en dingen gaf geen blijk van een romantische inslag. Maar tòch degenen, die hem beter kenden en daardoor meer waardeerden, schikten zich dankbaar om hem heen. Want wat de vierkante kerel met de krachtige kop en de stevige knuisten verhaalde, moge dan als vlotte conférence voor een cabaret ongeschikt geweest zijn, er sprak zoveel gedegen kennis uit, zoveel liefde voor het vak, voor de rijke, tropische natuur, voor de overvloed van Insulinde's plantenrijk, dat iedereen, die met dezelfde gevoelens bezielde was, hem gaarne de woorden van de lippen las. Een meningsverschil over een houtsoort gaf aanleiding hem als arbiter te kiezen.

Hij verklaarde, dat het betreffende voorwerp van pijnbomenhout was vervaardigd en op de vraag, waar deze dan in Indië voorkwamen, brandde hij los met een bijna encyclopaedisch feitenmateriaal.

„Ja”, glimlachte hij, „de pijnboom wordt inderdaad het meest aangetroffen op de Philipijnen, in Frans Indó-China, Siam en Burma. Maar ook in Nederlands-Indië groeit hij en wel op Noord-Sumatra, op een enkele plaats in het

binnenland van Borneo en misschien op Lombok, welk eiland dan het meest zuidelijke van de Archipel zou wezen, waarop hij — voor zover ik weet — voorkomt. Maar de Gajolanden, gelegen in Centraal-Atjeh, vormen wel het voornaamste verspreidingsgebied van de pijnboom in ons Indië.

Dit gebied bestaat uit zwaar bergland, overdekt met een bijna ondoordringbaar oerwoud, voorzover het uit oude leien en eruptief gesteente bestaat. Het oerwoud wordt pas boven de 1800 m ijler en daar begint de typische flora van het hoogland. De savannen-terreinen — dat zijn de hooggelegen open plaatsen in het gebergte, blangs geheeten, die zo karakteristiek zijn voor de Gajolanden — treft men aan waar het bergland niet vulcanisch is, maar waar het uit oude leien, kalksteen en oud-tertiaire sedimentsgesteenten is opgebouwd en de bodem dus schraal is. Dit nu is het terrein, waarop de pijnboom veelvuldig voorkomt als enkeling, in kleine groepjes of als een aaneengesloten bos, dat al de eigenaardigheden heeft van het Europese pijnbos. Die Gajose blangs en de pijnbomen behoren bij elkander.

Er bestaat een theorie, dat de blangs een primair begroeiingsstadium zouden zijn, een aan bodem en klimaat aangepaste vegetatievorm. Ook heb ik wel eens een verklaring gehoord, dat deze terreinen ontstaan zijn door een roofbouw-plegende bevolking, die van het zwervend jagersleven overging tot het landbouwstadium. Eveneens zou een van elders afkomstige landbouw-beoefenende bevolking ten behoeve van haar aanplantingen deze bressen in het oerwoud geslagen kunnen hebben. Ik acht het echter het

meest waarschijnlijk, dat zowel het een als het ander het geval geweest is.

De pijn is een zogenaamde „gezellig groeiende” boom. Het vermogen om zich spontaan voort te planten is groot. Het gevleugelde zaad kan door de wind worden overgebracht over grote afstanden, waarna het zelfs op de kaalste gronden gemakkelijk ontkiemt en bijzonder snel opschiet.

De bekende natuurvorser Junghuhn, die in opdracht van den toenmaligen gouverneur-generaal Merkus een tocht maakte door de Bataklanden, gewaagt in 1841 voor het eerst van het voorkomen van echte pijnbomen op een hoogte tussen 3000 en 4500 voet bezuiden het Tobameer. Hij geeft er in zijn beroemde publicatie „Die Battakländer auf Sumatra” een beschrijving van en hierin getuigt hij van zijn gave om scherp waar te nemen en het vermogen om het waargenomene op duidelijke wijze te boek te stellen. Naar dien landvoogd Merkus werd de Indische pijnboom *Pinus Merkusii* genoemd.

De slanke boom met zijn zuilvormige stam en hooggezette pyramidale kroon groeit ook in kleine groepen of enkele exemplaren in het loofhoutoerbos, waaruit hij opsteekt als een ware woudreus, die een hoogte van vijftig meter kan bereiken. Niet alleen in de Gajolanden, maar ook in de verre binnenlanden van Noord-Sumatra ziet men hem op steile berghellingen en op de bergkammen. Waar de pinus in dicht bestand voorkomt, bedekt hij de ruggen en de hellingen van het land.”

Nu voelde Musket zich geroepen van zijn dendrologische kennis blijk te geven. „Het is

merkwaardig", interrumppeerde hij, „dat de pijnboom met zo weinig tevreden is. Want in de ravijnen zelf, waar meer voedingsmiddelen aanwezig zijn, heb ik altijd het gewone wildhoutbos aangetroffen."

„Inderdaad", bevestigde de houtvester, „de Indische pijnboom is een zogenaamde droogteboom, die het juist op die plaatsen doet, waar het loofhout niet kan gedijen. Hij stelt geen eisen aan de vruchtbaarheid van de bodem en de onvruchtbare, droge terreinen waarop hij wordt aangetroffen, de rotsachtige gedeelten, steile hellingen, bergkammen, al die plaatsen waar het water snel wegtrekt en wegvloeit, zijn ongeschikt voor duurzame landbouw. Het dennenbos vormt geen humusbodem en het is dan ook het enige bos in de tropen, dat aan een niet te dichte bevolking weerstand kan bieden.

Wanneer men, van de Atjehse kuststreken komend, het Gajoland betreedt, bevindt men zich al spoedig in het gebied der dennen en ontwaart men overal tegen het grijze gesteente de zuilvormige stammen der pijnen. Men ruikt er de pittige geur van hars. De wind suist er door de dennenkronen. Het is, of door dat geritsel de onmetelijke stilte van de wijde vlakten wordt versterkt; er is een overvloed van zonlicht en vèr weg verheffen zich de machtige, beboste bergmassieven, die als coulissen tegen de helle, lichte hemel staan. De pyramideachtige dennenkronen, de hoge tjots¹⁾, de kartelige, soms vulkaanachtig spitse bergcontouren geven aan het landschap een onvergetelijk karakter."

Hier haalde de houtvester even adem en gaf

¹⁾ tjots = alleenstaande heuveltoppen.

hij den djongos gelegenheid, de glazen opnieuw te vullen. De grijze planter, die een leven lang gewend was, bodemopbrengst in cijfers uitgedrukt te zien, informeerde: „En is het hout wat waard? Heeft het betekenis de aanplant van de pijnboom te bevorderen? Zitten er mogelijkheden in voor een meer intensieve exploitatie?”

„Het pijnboomhout”, verklaarde de houtvester, „geldt bij de bevolking als zeer duurzaam en zou in de grond niet tot bederf overgaan. De Inlander bezigt de stammen voor stijlen, balken en planken. De harsrijke kern van het hout verwerkt hij tot fakkels en dit kernhout wordt ook gebezigd voor huisverlichting, op de wijze van damarkaarsen. In het achterland van Noord-Sumatra heeft de verlichting der woonverblijven van de inheemse bevolking nog op dezelfde wijze plaats als bij ons geschiedde in de duistere middeleeuwen. Doordat het hout zo brandbaar is, wordt het wel vermengd met minder ontvlambaar hout en naarmate men meer licht wenst in de woning, waar de vuurhaard dag en nacht aanblijft, werpt men er wat pijnboomspaanders bij.

Er heeft naar de overwal enige uitvoer plaats van spaanders van de pinus, die daar als vuurmakers worden gebezigd.

De rijkdom van de Gajose bevolking bestaat uit . . . hout, dat zij opstapelt onder de op palen staande woningen. De hoeveelheid gekapt hout is een waardemeter voor de gegoedheid van den eigenaar. Hoe groter de voorraad hout is, die netjes onder een huis ligt opgestapeld, hoe welvarender de bewoner.

Het gaat echter niet alleen om het hout: de

hars van de pijnboom bezigt de bevolking voor het dichten van gebarsten aardewerk en — vermengd met zand — voor het breeuwen van prauwen. Ook distilleert zij er een donkere olie uit, waarmede men wonden bestrijkt. Zij, die lange tijd in water en modder moeten blijven staan, bijvoorbeeld bij de arbeid op de natte rijstvelden, bestrijken er hun benen mede, om huiduitslag te voorkomen.

Jaren geleden entameerde het Gouvernement de exploitatie van de dennencomplexen in de Gajolanden. Het Gouvernementshars- en terpentijnbedrijf „Balèq” werd gevestigd nabij de hoofdplaats der Gajo- en Alaslanden, Takengeun.

Een oppervlakte van 3200 ha dennenbos is thans in exploitatie. De balsem wordt verkregen door het aanbrengen van verticale wonden boven de wortelhals, welke wonden om de zes dagen worden ververst. De balsem, die zeer langzaam uitdruipt, wordt opgevangen in kopjes, welke om de drie dagen worden geledigd. Deze balsem is een lichtgrijze, taaie pap, waaruit na de machinale bewerking in een fabriek het dennenhars en de zeer vluchtige terpentijnolie worden verkregen in een verhouding van zeven tot twee.

De totale productie van het Gouvernements hars- en terpentijnbedrijf „Balèq” bedraagt omstreeks 100.000 kg, waaruit 70.000 kg hars en 20.000 kg terpentijn wordt verkregen.

De hars vindt vooral afzet naar Java, waar dit product wordt toegepast bij de batik-industrie.

Ook bij de zeep- en papierfabricage speelt de hars een rol. De terpentijn wordt aangewend

bij de lakfabricage en de bereiding van vernissen en wordt ook voor pharmaceutische doeleinden gebezigd."

Met deze woorden besloot de houtvester zijn interessant college. En de voorzitter van de landraad voegde er samenvattend aan toe:

„Ja! Het ware te wensen, dat alle bedrijven rendeerden als dit! De Gouvernementshars- en terpentijnonderneming is een uniek bedrijf in de archipel, dat zelfs in de tijd van de diepste economische depressie nog baten afwierp. Zodat er alle aanleiding bestaat, deze laatste dronk te wijden aan dit unieke bedrijf en aan degene, die ons er zo uitvoerig over heeft ingelicht. Houtvester, daar ga je; proost!"

DE MEUSIGIT RAJA

Het was in de geschiedenis van de soos nog niet vaak voorgekomen, dat tussen de kleedij van de aanzittenden om de tafel met het gat het zware accent viel aan het stemmig zwart van een pastoorsgewaad. Maar nu Zijn Eerwaarde zich tussen de soos-genoten had geschaard was het koren op de molen van Musket. De pastoor toch had het begin van zijn Indische jaren doorgebracht in Atjeh en daar was hij meermalen met den grijzen, houwdegen in contact gekomen. Herinneringen ophalende, kwamen zij te spreken over de Meusigit Raja, het grote Mohammedaanse bedehuis in Atjeh's hoofdplaats. En deze besprekingen trokken aller belangstelling, nu er plannen waren beraamd, de Meusigit Raja te vergroten. Aan het verzoek, wat meer van dit bedehuis te vertellen, gaf de zielenherder met het sonore stemgeluid gaarne gevolg.

„Het Comité, dat voor deze uitbreiding twintig mille wil bijeenbrengen, is gevormd op initiatief van Teukoe Hasan in Kota Radja.”

„Wie is dat”, informeerde de planter.

„Teukoe Hasan”, ging de pastoor voort, „bekleedt al sedert jaren een belangrijke positie bij de landschapsdienst. Hij heeft het bestuur dikwijls van kundige voorlichting gediend en meermalen blijkt gegeven van een goed organisatievermogen. De zaak is dus bij hem in bewaarde handen.

De in heel Atjeh welbekende figuur van Teukoe Hasan — in de wandeling „de dikke Hasan” genoemd, ter onderscheiding van „de kleine Hasan” en nog een andere Hasan — heeft dus alle kans, in zijn opzet te zullen slagen.”

„U moet me wel voor een groot singkeh houden”, onderbrak hem de luitenant, „maar wat is de Meusigit Raja eigenlijk?”

„Het is het bekende Mohammedaanse bedehuis in Atjeh's hoofdplaats, naar men zegt op de plaats, waar de eerste moskee te Koeta Radja gebouwd zou zijn gedurende de regering van den Atjehsen zonnekoning, Sultan Iskandar Moeda.

Deze moskee werd bij een grote brand omstreeks vijftig jaar later vernield. Het paleis van den Sultan, met alle schatten, die daarin

waren opgehoopt, werd bij die gelegenheid eveneens een prooi der vlammen.

De moskee werd veel later op dezelfde plaats herbouwd, waarbij het model van de moskee te Medan werd gevolgd, met toepassing evenwel van de primitieve atapdakbedekking.¹⁾

Bij de historische bestorming van deze misigit door de Nederlandse troepen in April 1873 brandde het gebouw af en later werd het geheel gesloopt.

Het nieuwe bedehuis nu, de Meusigit Raja, werd gebouwd met instemming en medewerking van de Nederlands-Indische regering.

Het was de overwinnaar der Atjehers, Van Swieten, die wist te bewerken, dat van regeringswege en geheel op hare kosten een nieuwe moskee werd gebouwd, welke de Atjehse bevolking werd geschonken om haar het oorlogsleed te doen vergeten en in het Islamland bij uitnemendheid te demonstren, dat Nederland de Mohammedaanse godsdienst volkomen respecteerde.

De grijze krijgsheld, generaal Van Swieten richtte tot enkele Atjehse hoofden in een missive van 8 Februari 1874 de bekende regelen: „dat de grote misigit zou worden herbouwd en gemaakt zou worden tot een waar oord van barmhartigheid, vanwaar niet meer dood en vernieling, maar gebeden tot den almachtigen God en werken van liefde zouden uitgaan.”

De inheemse wereld had echter wat tegen de misigit, grieven en griefjes, die in de Inlandse pers tot uiting kwamen. Zo is wel eens het bezwaar geuit, dat de misigit te Koeta Radja op de verjaardag van H.M. de Koningin feeste-

¹⁾ atap = aaneengeregen klapperblad.

lijk verlicht was, doch dat op de Mohammedaanse feestdagen slechts de gewone verlichting werd ontstoken. De aanwezigheid van twee hotels in de buurt werd om onnaspeurlijke redenen eveneens uit den boze geacht. Dat de plaats, waarwaar de rituele wassingen moeten worden verricht, niet overdekt is, werd ook al verkeerd gevonden.

Dit was overigens een fout, die gemakkelijk en spoedig verholpen had kunnen worden! Dat het des Vrijdags zo vol is in de moskee, werd nog al eens afgekeurd en men durfde het uitspreken, het dan maar beter te vinden de godsdienstoefeningen op het voetbalveld te houden. Zo was er zoveel, dat de vreemdeling in dit Jeruzalem met grote verbazing vervulde.

Men behoefde dergelijke uitlatingen echter niet te tragisch op te vatten. Zij kwamen dikwijls voort uit persoonlijk dépit en niet altijd had de „Geumpenie” er wat mede te maken. Wanneer wij evenwel nagaan, wat in de loop van een zestigtal jaren van de edele woorden van generaal Van Swieten en de goede en meest zuivere bedoelingen van de Geumpenie het effect is geweest, dan heeft men in een land als Atjeh op dit soort uitingen te letten met het oog op de politieke barometerstand. Maar het door de B.O.W. in Byzantijnse stijl ontworpen gebouw, uitgevoerd door den luitenant der Chinezen te Koeta Radja, heeft zich nooit in een bijzondere populariteit bij de bevolking mogen verheugen. Integendeel, zowel tijdens de bouw als later stond de Atjeher er op zijn mooist onverschillig tegenover. Niet één Atjeher stelde zich als werkman beschikbaar bij de bouw, die geheel werd verricht door

Chinees werkvolk, dus door varkensvleesetende ongelovigen en het werk werd door de Atjehers bitter bespot. Zij beschouwden het als de opgedrongen weldaad van den hun meest onsympathieken kafir ¹⁾, de Beulanda ²⁾. De moskeekoepel plachten zij te vergelijken met een kalebas. De gebeden, die opstegen uit een door ongelovige honden gebouwden tempel, achtten zij te zijn van nul en gener waarde."

"Ik meen me te herinneren, dat er ook in regeringskringen geen volkomen eenstemmigheid over het stichten van dit bouwwerk bestond", viel de resident in.

"Stellig niet," glimlachte de pastoor. „Dr Snouck Hurgronje noemde dit Godshuis, dat bedoeld was als 'n bewijs van onze verzoeningsgezindheid en grootmoedigheid jegens den Atjehsen vijand, zelfs „een der vele dure fouten, die de aanvang onzer Atjeh-bemoeiingen kenmerkten" en deze eminente geleerde kwalificeerde de missigit als „een ledig monument onzer dwaasheid".

Men dient hierbij echter te bedenken, dat men toen leefde in de rauwe werkelijkheid der oorlogsjaren.

Enfin, de moskee, waarvan de eerste steen in tegenwoordigheid van den gouverneur-generaal Van Lansberge, alle civiele en militaire autoriteiten en vele Atjehse hoofden en geestelijken op 9 October 1879 werd gelegd, kwam in 1881 gereed en werd op de 27ste December van dat jaar door den gouverneur van Atjeh en Onderhorigen, Pruys van der Hoeven, uit naam der Nederlandse regering plechtig overgedragen aan het Atjehse volk.

¹⁾ kafir = ongelovige. ²⁾ Beulanda = Hollander.

Er geldt ten opzichte van dit bedehuis nog een unieke bepaling: het onderhoud van de misigit raja heeft steeds bij de dienst der B.O.W. berust. Bij de overgave van het gebouw werd bepaald, dat het moskeepersoneel van gouvernementswegen een maandelijks bezoldiging zou genieten en wel de imam f 75.—, de chatib, oftewel Vrijdagpreeklezer f 50.— en elk der beide bilals f 35.—. Deze bezoldiging zou ophouden bij het defungeren der toenmalige titularissen. Doch wanneer ik me niet vergis, hebben zij nog steeds betaling van gouvernementswegen ontvangen. Voor zover mij bekend is, geschiedt deze betaling nergens elders in Nederlands-Indië."

„En bestaat er kans, dat die twintig mille bijeenkomen?"

„Dat is nagenoeg zeker! Er kon al een bijdrage van twaalfduizend gulden uit de opbrengst van het uitvoerrecht op bevolkingsrubber worden toegezegd, zodat er door de Mohammedaanse gelovigen in Atjeh nog acht mille bij elkaar moet worden gebracht, om de plannen te kunnen doorzetten.

En dan zal de historische misigit alle vroegere glorie overtreffen, vooral omdat zij thans de sympathie der Mohammedaanse bevolking heeft gevonden. Want alle dwalingen hebben hun tijd. Miskenningen en misvattingen, wanbegrippen, haat en verbittering gaan voorbij le coeur oublie!"

JAGERSLATIJN

De luitenant, die tot dusverre — al naar gelang zijn stemming was — had zitten knikken, meesmuilen en een enkele maal ook gapen, verklaarde:

„Nu jullie het over den Orang Pendek hebben, kan ik je toch, al is het aantal mijner ervaringen dan ook gering, ook een verhaal vertellen.

Ik heb tijdens mijn kortstondig verblijf in Noord-Sumatra namelijk een tocht door Atjeh gemaakt en daarbij een interessant onderhoud gehad met een oude datoek, een groot tijgerjager, die in 18 jaar 331 tijgers en 18 olifanten neerlegde en die volgens zijn verhalen meermalen de legendarische „orang pendek” in de Atjehse bossen heeft gezien. Interessante herinneringen wist hij verder op te halen uit de tijd van de „prang” toen hij — naar zijn verhaal — „sobat kras” ¹⁾ was met „Toewan Kristoppel”, in die tijd nog korporaal, en „toean Djenderal” Van Heutsz en andere, die allen „banjak sekali brani betoel” ²⁾ waren.

„Vertel op”, juichte de hele schaar.

„Zoals jullie waarschijnlijk allemaal weet”, begon de luitenant triomfantelijk, „begint de Gajoweg bij het bronzen borstbeeld van Hein-

¹⁾ sobat kras = zwaar bevriend.

²⁾ banjak sekali brani betoel = werkelijk buitengewoon dapper.

zenknecht op het erf van den controleur te Bireuën. Deze brave Beier, die — naar mij bij informatie bleek — het type was van den soldaat, weгенаanlegger en bruggenbouwer onder Van Heutsz en bij uitstek een man van de praktijk, legde deze weg aan. Hij werd bij dat werk laaghartig door een dwangarbeider vermoord.

Die aanleg van de Gajoweg in snel tempo schijnt een kostbare geschiedenis geweest te zijn. Het tracé werd op militair commando met de klewang aangegeven in direct-Zuidelijke richting en haast-je-rep-je uitgezet.

De weg voert thans naar Takengeun aan het schone meer in de Gajolanden, over een afstand van 103 km.

Bij km 11 passeert men de brug over de Peusanganrivier, die het water van de Laut Tawar ¹⁾ afvoert naar zee. Deze brug heeft me even versteld doen staan over het werk onzer waterbouwkundigen, want ik hoorde, dat het een der langste pijlerbruggen is in heel Nederlands-Indië.

Dan begint de stijging van de weg in het heuvelterrein en al spoedig slingert hij zigzaggend door het bos. De bochten zijn vele en bij een tocht naar Takengeun moet men geen last hebben van wagenziekte.

De weg is wel wat nauw voor het zware transport van de vrachtauto's der Chinezen en Gajo's, zodat men er behoedzaam moet rijden.

Toen ik die tocht maakte, werd de lucht koel; ons gezelschap schouwde over de donkergroene loofboombossen, door ravijnen en valleien en over heuvelen, golvend tot aan de verre horizon.

¹⁾ Laut Tawar = het meer van Takengeun.

Bij km 36 begint de administratieve grens van het Gajoland.

Het landschapsbeeld veranderde en werd meer parkachtig. Tussen de loofbomen stond een enkele den en hoe verder we kwamen, hoe ijler de bomengroei werd. We waren er in het land van de blangs en de elegante pijnbomen, waarover de houtvester zoveel wetenswaardigs heeft verteld.

De lichtgroene dennen hieven hun schubbige stammen, zelfs tegen de naakte rotswand.

De zon was overmachtig op de blangs, maar een koele wind waaide over de eindeloze, golvende grasvlakten. In de verte doemden de blauwe bergketens en vulkanen op, de Boer-ni-dit en de Boer-ni-dat.

Soms zagen we in de verte donkere stippen zich bewegen over de blangs. Dat was een kudde olifanten, die langzaam voorttrok.

Bij km 46 bevond zich de pleisterplaats Blang Rakal, 500 à 600 m boven de zee. Hier was een kleine militaire post gevestigd, die echter reeds vele jaren geleden werd opgeheven en die geen andere herinnering achterliet dan een kleine begraafplaats in het hoge lalanggras.

Blang Rakal, bestaande uit een stel wrakke, met zink bedekte keten, planken „kedehs” en „warongs koppie”¹⁾ aan de heirweg, gegroepeerd om een soortement pleintje, behoorde tot de invloedssfeer van Datoek.

Een stevige windstoot en het hele zaakje zou tegen de vlakte liggen! Wanneer daar een gebouwtje begint te verzakken en scheef te hangen, geen nood, dan plaatst men wat stutten en timmert er een waranda of een vertrekje om-

¹⁾ warong koppie = volkskoffiehuisje.

heen. En zo was het ganse geval geworden tot een zeer luchtig en zeer onwaarschijnlijk architecturaal geheel.

In Blang Rakal stopten alle auto's en de braniënde Atjehse chauffeurs met cowboy-hoeden op en bouffantes om, slurpten er hun hete koffie, rookten er een strootje en bespraken er met elkander het laatste nieuws van de weg."

"Maar nu de orang pendek!" plaagde de commissaris van de veldpolitie.

"Die komt", ging de luitenant voort.

"Het grootste restaurant daar was namelijk dat van Datoek den jager, wiens autoriteit ieder erkende. Het was een gebouw, dat in de loop der jaren zo uitgebreid en omgebouwd was, dat het getimmerte tot een bouwkundige puzzle was vergroeid. Op de wiebelende planken stonden een paar weinig-vertrouwen-inboezemende Wiener stoelen en een tafeltje en wanneer ge op een dier stoelen plaats nam, betaalde ge twee cent meer voor uw glas „koppie toebroek" ¹⁾, een overigens voortreffelijk brouwsel. Dan moest ge er maar niet zulke chique allures op na houden en willen zitten. Bij de koffie kon men uienkoekjes knabbelen, een baksel van Datoeks welgedane gade.

Achter het restaurant hield de Nimrod van Blang-Rakal een menagerie. Er hing daar een eigenaardig luchtje. In stevige hokken achter dikke tralies, lagen een paar mooie, jonge tijgers en als zij een diep gegrom lieten horen, gilden de nerveuze apen in het hok daarnaast het uit van angst. Onbewegelijk zat een sombere adelaar in zijn hok. Verder waren er kraaien, die onheilspellende kreten slaakten, een

¹⁾ koppie toebroek = zwarte koffie.

kooi met rijstdiefjes, een boshoen, een patrijs. Leguanenhuiden lagen te drogen in de zon bij het geraamte van een Ford en als jachttrofeeën hingen op een galerijtje de huiden van een neushoornvogel en een python.

Overal slopen de jachthonden rond, snuffelend naar afval, waaraan trouwens geen gebrek was. In de schaduw der barakken streken blanke vluchten duiven neer.

Datoek bleek een lange, magere, enigszins gebogen figuur te zijn. Zijn haar en vlossig snorretje waren peper en zout. Hij had een vriendelijke oogopslag en men zou, zo op het gezicht, niet weten, dat men te doen had met een groot tijgerjager, een „pawang” ¹⁾ die het woud en de dieren des wouds kende als geen ander en die over magische krachten beschikte om onheil af te weren.

Alle jachtromantiek van deze streken groepeerde zich om de persoon van Datoek.

„Je bent toch geen Atjeher, Datoek?”

„Neen, Toean, ik ben afkomstig van Palembang, in de buurt van Fort de Kock en mijn naam is eigenlijk „Boejoeng, gelar Datoek Radja Soetan”. Ik kwam in 1890 in Atjeh, lang voordat Teukoe Oemar sneuvelde en omstreeks 1917 vestigde ik mij voorgoed te Blang Rakal. Voordien had ik dikwijls reizen gemaakt naar Takengeun. Dat was een mooie tijd meneer: een goed volwassen paard kostte daar vroeger maar twee ringgits.” ²⁾

„Jij hebt natuurlijk de grote patrouille-com-

¹⁾ pawang = kenner van het woud en van de woudgeheimen en eravren in het vangen en doden van dieren.

²⁾ ringgit = rijksdaalder.

mandanten uit de tijd van de „prang” nog gekend.”

„Wel wis en zeker, Toeàn”, antwoordde Datoek en hij staarde met een vriendelijke glimlach voor zich uit, verloren in herinnering. „Ik was „sobat kras” met Toeàn Kristoppel, en Toeàn Djenderal Van Heutsz en Toeàn Scheepens en Toeàn Darlang en Toeàn Boreel en Toeàn Gouverneur Swart. Banjak sekali, dan semoea brani betoel.¹⁾ Ik ken ze allemaal. En Toeàn Obers Van Daalen ken ik heel goed. Dat was een Toeàn Besar sekali,²⁾ „orang poenja djiwa tida ada harga!”³⁾

„Maar, mijnheer,” zo vertelde Datoek verder van den man, voor wien een mensenziel geen waarde had, „die Toeàn Van Daalen was bijzonder teerhartig, waar het dieren betrof. Hij kon zich boos maken, wanneer hij Atjehers naar de passer zag gaan, die een paar kippen aan de poten, met de kop naar beneden, droegen. Ik was ook in het bivak, toen die goeje Toeàn Heinzenknecht werd neergestoken.”

„Hoeveel tijgers en olifanten heb je wel geschoten, Datoek?”, vroeg ik, omdat ik graag wat van zijn jachtervaringen wilde horen.

„In de laatste 18 jaar heb ik 331 tijgers en 18 olifanten geschoten. Een van mijn kleinzonen houdt er aantekening van.”

Inderdaad toonde een pienter ventje een be-
duimeld notitieboekje, waarin de jachtstatistiek werd bijgehouden.

¹⁾ banjak sekali, dan semoea brani betoel = zeer velen en allen zeer dapper.

²⁾ Toeàn Besar sekali een zeer groot heer.

³⁾ orang poenja djiwa tida ada harga = een mensleven had geen waarde.

„Ik heb met dezen kleinzoon gewerkt voor de film „Rango”, die in deze streken is opgenomen”, verklaarde Datoek en hij wees naar een verbleekte foto van hem en zijn kleinzoon, die in het restaurant hing naast een kleurige prent van de Kaäba.

Nu liet Datoek zijn veelgebruikte dubbelloops jachtgeweer zien, dat hij liefkozend streekte.

„En hoeveel vrouwen en kinderen heb je wel, Datoek?”, vroeg ik.

„Ik heb maar één vrouw mijnheer, maar tien kinderen, zes jongens en vier meisjes. Ik heb al vele kleinkinderen, en zich achter de oren krabbend, vroeg hij moeder de vrouw, die achter de toonbank koffie stond te zeven: „Weet jij hoeveel „tjoetjoeks” er zijn?” Maar zij wist het ook niet precies. „Achterkleinkinderen zijn er al twee”, constateerde zij tevreden.

Wij adviseerden hem om ook de statistiek hiervan aan te houden in het notitieboekje, voor het te laat zou zijn.

„Datoek heb jij wel eens gehoord van den orang pendek?”¹⁾ informeerde ik verder.

„Welzeker, Toean,” zei Datoek, volkomen onbewust van neteligheid en draagwijdte van deze onnozel-weg gestelde vraag. „De „orang pendek” wordt hier „koekoeman” genoemd. Hij is ongeveer een meter hoog en hij heeft niet de lange armen van de aap. Hij is ook niet zo zwaar behaard als een aap. Hij steelt weleens de karbouwenmelk en de rijst, die de bosproductenziekers in hun hutjes laten staan.”

„Kun je je niet vergist hebben, Datoek?”

„Toean,” zei Datoek, enigszins gefroisseerd, „ik ken het bos, geloof mij. Ik zag den „koe-

¹⁾ orang pendek = de korte mens.

koeman" van achteren met deze ogen om half één 's middags op een afstand van slechts twintig meters. Ik kan mij niet vergist hebben met een orang oetan of beer. Dit was een menselijk wezen. De jachthond" — hij wees naar een zeldzame gladdakker — „wilde hem aanvallen, maar ik hield de hond tegen. Het wezen, onraad bespeurend, verdween tussen de luchtwortels van een reusachtige waringinboom."

„O, maar je moet dat verhaal helemaal niet onwaarschijnlijk achten", viel de landraadsvoorzitter in.

„In zijn bekende werk „De Atjehers" maakt Snouck Hurgronje al melding van binnenlanders, die „manté's" heten.

Deze manté's zouden geen kleding dragen en over het gehele lichaam dicht behaard zijn. Zij zouden leven in de bergen der XXII Moekims en alle berichtgevers kenden hen slechts van horen zeggen. Een enkele wist te vertellen, dat ten tijde van zijn grootvader een „manté"-echtpaar gevankelijk naar den Sultan van Atjeh werd gebracht. Ten spijt van alle pogingen, die werden aangewend, om hen te overreden, weigerden die bosmensen echter te spreken of te eten en eindelijk stierven zij de vrijwillige hongerdood. Ook in Atjehse geschriften wordt wel eens gewag gemaakt van deze „manté's", maar Snouck Hurgronje merkte reeds op, dat deze wezens steeds één dagreisje verder het binnenland in huizen, dan de onderzoeker zich bevindt, die hen wenst te zien."

De interruptie van den landraadsvoorzitter gaf den luitenant de gelegenheid, naar een passend slot van zijn verhaal te zoeken.

„Beschik ook jij, Datoek", hervatte ik, „over

een „ilmoe” ¹⁾ van het woud, zoals andere „pawang?”

„Mijn „ilmoe”, verklaarde Datoek snedig, „is het houden van de wet en de geboden. Begier nimmer eens anders vrouw; eigen U geen goed onrechtmatig toe; wees eerlijk; wees rechtvaardig; beweeg U geruisloos door het bos en mik vooral zuiver, dat is voldoende om olifanten en tijgers neer te leggen.”

„Nu jonge man”, prees de overste, „je debuut is niet onverdienstelijk. Lang niet onverdienstelijk! Je hebt je belevenissen met zoveel verve verteld, dat ik me voortdurend heb zitten afvragen:

„Waar kan ik dat toch gelezen hebben?”

En onder bulderend gelach ging het gezelschap uiteen.

¹⁾ ilmoe = geheime wetenschap.

De mail had natuurlijk weer een flinke hoeveelheid post gebracht en dan kwam er een korte periode van hoog-conjunctuur, omdat tal van vers-verkregen indrukken werden uitgewisseld en toegelicht, werden besproken en weerlegd. Vaak waren de brieven vergezeld van smakelijk foto-materiaal en dan zeilden de afdrukken over de tafel met het gat zoals de postzegels, die worden geruild op de beurs der philatelisten.

De planter kreeg de gebruikelijke collectie watersport-foto's van zijn zoon, die met zijn Regenboog in het Hollandse merengebied al zoveel prijzen had weggesleept en dit was voor hem aanleiding, de verzuchting te slaken, dat ook hij zo graag nog eens schoot en helmstok in de knuisten zou klemmen. „Ja”, zuchtte hij, „Indië is een prachtland, maar wat gelegenheid voor zeilen betreft, kom je hier een stuk te kort!”

Maar daarmede kwam hij den resident, die zoveel jaren in de Bataklanden had gediend, te na. Want die repliceerde onmiddellijk: „Dan vergeet je helemaal, waarde heer, dat ons kleine waterland ook in dit opzicht over iets groots beschikt.

Het Tobameer, man, strekt zich uit in de richting van de lengte-as van Sumatra en heeft zonder Samosir een oppervlakte van niet min-

der dan 1290 km². Het behoort tot het gebied van de zogenaamde Tobaboog en wordt door het eiland Samosir, wat eigenlijk Samo Sir moet zijn, in tweeën verdeeld. Die delen verschillen veel van elkander! Het noordelijk gedeelte, Tao Silalahi, wordt door de bevolking van de zuidzijde vaak Tao Na Bolak, dat is het brede meer, genoemd, ofschoon juist het zuidelijk bekken een veel groter doorsnee van West naar Oost heeft. Dit noordelijk bekken heeft de vorm van een scherphoekige, ongelijkzijdige driehoek, waarvan de top naar het Noorden wijst. Het zuidelijk deel is in de richting van het Westen naar het Oosten lang gestrekt in de gedaante van een gondel. In het Westen buigt het af naar het Noord-Westen en in het Oosten naar het Noord-Oosten.

Het zuidelijk gedeelte wordt door de bevolking deelsgewijze genoemd naar de landschappen, die aan zijn oevers gelegen zijn, dus Tao Bakkara, bij Bakkara, Tao Moeara bij Moeara, Tao Baligé bij Baligé. De uitwatering in het Oosten van het zuidelijk deel heet Porsea, hetgeen „opnemer” betekent.

De twee bekkens worden door de smalle straat tussen Zuid-Samosir Oeloean beoosten dat eiland en die tussen Samosir en de vaste wal van Tapanoeli, bewesten Samosir, met elkander verbonden. Men vond bij peilingen een diepte van maar eventjes 500 meter. Vooral het noordelijk bekken wordt echter verondersteld nog grotere diepten te hebben.

Een deel van deze uitgestrekte waterplas wordt gerekend te behoren tot Simeloengoen, namelijk dat langs de Oostgrens van het Noorden tot aan Prapat en het schiereiland Sipiak, een afstand van circa 48 km.

„48 kilometer?” informeerde de planter. „Hoe groot is het hele meer dan wel?”

De gehele lengte van het meer bedraagt 90 km, de grootste breedte 35 km en de kustlijn 285 km.

Het is nagenoeg overal omgeven door steile wanden, waarboven zich meer nabij of verderop hoge toppen verheffen, zoals ten Oosten de 2121 meter hoge Dolok Si Manoek Manoek, de achter Prapat gelegen Dolok Bisae Sae, die bijna 1800 meter haalt en de Dolok Simartimbang niet minder dan 1600 en in het Westen de Oeloe Darat met bijna 2200 meter hoogte.

Tot de zogenaamde Tobaboog behoort het Oostelijk rand-gebergte van het Tobameer, waartoe ook de geologisch grotendeels onbekende berglanden behoren, die de Toba-Habin-saranhoogvlakte van het Oosten afsluiten.

De kust van de Dairilanden, dicht bij Tongging, tussen Pangoeroeran, de hoofdplaats van Samosir en Silalahi is als met een reuzenmes afgesneden en de wand rijst er tot 700 meter hoogte steil uit het meer op.

De pil, die in stilte als betrof het een geheime zonde „aan geologie deed” en er meestal zoals men het noemde „voor spek en bonen” bijzat, begon zowaar plotseling te doceren.

„Het wetenschappelijk onderzoek, dat zich reeds jarenlang met de gronden van Deli bezighoudt, heeft vastgesteld, dat in het eigenlijke Deli, met Langkat, Serdang, Padang en Bedagei, tot ver in Asahan, verder in een groot deel van Tapanoeli, op de Karo- en Toba-hoogvlakte etc. etc. een dik pakket vulkanische afzettingen aanwezig is, dat in totaal een oppervlakte van meer dan 20 000 vierkante km inneemt.

Wanneer we de gemiddelde dikte daarvan voorzichtig taxeren op 100 m, komt de hoeveelheid van deze materie op maar liefst 2000 kubieke kilometers”.

Deze geweldige hoeveelheid hangt samen met het ontstaan van het Tobameer, is in zekere zin het tastbare resultaat van de Tobameer-eruptie, die een van de allergrootste vulkanische uitbarstingen geweest moet zijn, welke ooit op aarde hebben plaats gevonden. Immers, noch de ontzettende uitbarsting van de Krakatau, noch de bijna legendarisch geworden uitbarsting van de Tambora, kunnen in de verste verte hiermede worden vergeleken, wat wel blijkt, wanneer we de massa's der eruptieproducten onderling vergelijken. Wij kunnen dan opmerken dat de Tambora het „slechts” tot 150 kubieke kilometer bracht, terwijl de Krakatau zich met een schamele 18 kubieke kilometer tevreden moest stellen.

Deze verhouding tussen de uitbarstingen van de Krakatau en de Tambora aan de ene zijde

en die van het Toba-meer daartegenover, zeggen natuurlijk wel iets aangaande de geweldige afmetingen van laatstgenoemde. Echter héél veel wijzer ten opzichte van de werkelijke omvang wordt men daardoor nog niet. Nu is dit verschijnsel evenwel zo iets buitengewoons geweest, dat het zeker de moeite waard is er even bij stil te staan. Vooropgesteld moet worden, dat deze reusachtige massa los vulkanisch materiaal, hoofdzakelijk uit zand bestaande, in één uitbarsting, zonder enige onderbreking werd uitgeworpen. Nergens toch heeft het nu reeds jaren durende en geheel Deli, Langkat en Serdang omvattende onderzoek, enige scheiding, of zelfs maar een aanduiding van enige onderbreking kunnen vinden. Twintig duizend vierkante kilometers land, ongeveer $\frac{2}{3}$ van Nederland, werden er door bedekt, dat wil zeggen: er totaal door verwoest! Alle leven moet vrijwel ineens vernietigd zijn geworden, behalve wat zich aan de randen van het gebied bevond en nog tijdig kon vluchten. Als men dan in aanmerking neemt, dat de uitbarsting van de Krakatau op de een of andere wijze feitelijk over de gehele aarde werd waargenomen, dat de as op 2000 km afstand neerviel en dat de fijnste asdeeltjes tot 80 km hoog in de atmosfeer geslingerd werden, dan behoeft men niet te vragen of de toenmalige wereld iets van de Toba-meer-eruptie heeft moeten bemerken . . .

Dit alles brengt ons niet dichterbij het begripen van een dergelijk kwantum materie als 20000 kubieke kilometer. Om daarvan enigermate een denkbeeld te geven, kan eerst worden opgemerkt, dat met die massa geheel Nederland egaal met een laag van bijna 70 m dik

zou kunnen worden bedekt. Doch ook dit zegt nog maar weinig. Een cijfervoorbeeld kan echter helpen deze hoeveelheid in een juister daglicht te stellen. 2000 kubieke kilometer bevatten volgens Bartjes 2000 milliard kubieke meter. Wanneer we het soortelijk gewicht van deze tuf op ongeveer 2.5 stellen, dan bezitten die kubieke meters samen een gewicht van 5000 milliard ton!

Stellen wij ons nu voor, dat deze massa op goederenwagens vervoerd zou moeten worden en dat we daartoe de grootste modellen, die op Europese lijnen lopen zouden gebruiken, nl. 15-tons wagens, dan zouden we maar liefst honderdvijfentwintig milliard van die wagens nodig hebben. Deze denken wij ons nu verenigd tot treinen van 50 stuks en dan laten we in onze verbeelding die treinen kop aan staart rijden. Zij zouden dan een lengte in beslag nemen van ongeveer 750 millioen km, bijna vijf maal de afstand van de aarde tot de zon"

„Er schijnt daar in Deli in die oude tijd dan toch werkelijk wel iets gebeurd te zijn,” merkte de planter droogjes op.

Toen het gegrinnik verstomd was, hervatte de resident het college:

Het eiland Samosir heeft een lengte van ongeveer 45 km, terwijl de breedte niet meer dan 20 km bedraagt en de kustlijn ongeveer 130 km is. Het eiland bestaat uit bergterrein met een vrij plotselinge verhoging in plateau-vormig terrein overgaande. Dat terrein loopt in het Oosten tot een hoogte van 1400 meter op. Een geleidelijk aflopende helling voert in het Westen en het Zuiden naar de voet van de nog niet uitgedoofde Poesoek Boehit, met solfatarenwerk-

zaamheid. Waarschijnlijk is de oostelijke helling door instorting verdwenen, waardoor de straat van Si Gaol ontstond. Zij wordt voor een deel aan de oostzijde van het meer voortgezet.

Voorheen was Samosir met de westelijke oever van het Tobameer verbonden door een lage niet meer dan 200 meter brede landengte, die ontstond door het puin van de vulkaan Poesoek Boehit, in het verlengde waarvan de oude vulkaan-kegels Batoe Harang, Imoen en Sibadak liggen. In 1906 werd deze landengte doorgestoken en is Samosir dus van schiereiland tot eiland geworden.

Het Tobameer met zijn loodrechte oevers en zijn grote diepte is vermoedelijk door een combinatie van vulkanische en tectonische krachten in de jongste geologische tijd ontstaan. Het instorten van de bodem van de noordrand tot de zuidrand zou plotseling zijn geschied, waarna de onstane kom zich langzamerhand met water vulde en aldus het meer gevormd werd.

Merkwaardig is, dat volgens de legende eertijds een hooggebergte zich verhief op de plaats waar het meer ligt. Dit hooggebergte zonk in de diepte en de toenmalige bewoners van het land namen de wijk naar het Westen. De in Mandhailing levende Loeboes zouden hun afstammelingen zijn.

Door erupties werd na het ontstaan van het meer het zuidelijk deel met vulkanische stoffen opgevuld.

Ten Zuiden van Prapat tussen Samosir en de vaste wal wordt een eruptiepunt van de Tobavulkaan aangenomen.

Evenals delta's heden ten dage aan de kustlijn zijn waar te nemen, komen zij 250 m hoger aan het randgebergte voor. Hieruit vermeent men te mogen afleiden, dat de meerspiegel vroeger veel hoger gelegen heeft.

De Poesoek Boehit schijnt in jonger tijd ontstaan te zijn dan het meer, daar de steile bergwanden achter deze berg doorlopen.

De afwatering van het Tobameer is de Asahanrivier, die van de uitmonding beoosten Porsea en nabij Si Raoer over grote lengte het karakter van een bergstroom vertoont. Bij Si Raoer is de rivierbedding nauw door versperking van een grote steen, die, volgens het volksverhaal, omstreeks 1875 in het water zou zijn gevallen, waardoor de meerspiegel zou zijn gezegen en veel land werd overstroomd. De Bataks van die streken hebben hoop, dat deze steen des aanstoots te eniger tijd door het Gouvernement zal worden opgeruimd, waardoor het verzwolgen land aan de bevolking terug zal komen.

Wanneer in de regentijd de Zuid-Westenwind doorstaat kan het soms behoorlijk spoken op het meer! De Noord-Oost-passaat begint in September of October te waaien en door de kloven in het hoge randgebergte, dat zich aan de westzijde van het noordelijk bekken ten minste 700 meter boven de meerspiegel verheft, ontstaan de plotseling optredende valwinden, die het water in beroering brengen en het soms opzweepen tot golven van één à twee meter hoogte. De hele prauwvaart is dan gestremd. De bevolking noemt deze stormwind Alogo Bolon, d.i. „Grote Wind”.

Deze hevige wind, die meestal 's middags in-

zet, kan soms gedurende enkele dagen, ja soms een week aanhouden. De uit het Zuid-Oosten komende Alogo Tamboen is de radja der winden, een milde, stormbezwerende, nobele wind, die optreedt na de periode van de grote wind.

De Simeloengoense kust van het Tobameer telt een aantal inhammen, die een veilige ligplaats bieden voor prauwen. Van Noord naar Zuid zijn het: de baai van Haranggaol, in welk vissersdorp onlangs een keurige Landschapspasangrahan gereed kwam; de baai van Tamboenrea, gelegen bezuiden de Toektoek Siro-monggoer, de onder de naam van „de Kameel” bekende landtong, van de voormalige transitohaven Tiga Ras. Verder de baaien van Panahatan, Sibaganding, Sipiak en tenslotte nabij de grens van Tapanoeli die van Adjibata, waaraan de Pasar Tiga Radja is gelegen.

De resident lachte een milde glimlach.

„Het spijt me,” zei hij, „dat ik jullie met zoveel wetenswaardigheden heb bekogeld. Jullie zijn er waarachtig stil van! Kom drink eens uit, dit rondje is dan voor mij. Maar het Tobameer heeft altijd mijn liefde en belangstelling behouden. Ik heb er enige malen uitgebreide rapporten over ingediend en er zelfs lezingen over gehouden. Maar laten deze bijzonderheden jullie niet weerhouden om te genieten van de magistrale panorama's, die het Tobameer biedt, wanneer je er toch in de buurt komt. Als een machtige episode uit het Indische verhaal is dit land met zijn blinkende wateren en zware bergmassieven, waarboven de blanke wolkengevaarten torenen, dit grootse en toch blijde land, dat door den dichtertlijken Batak niet voor niets vergeleken wordt met de glimlach der Goden.”

ATJEH'S TRANSPORT-OLIFANTEN

De mail had ook den kolonel nieuws gebracht, nieuws en foto's van een bijzondere aard. Want een der kiekjes vertoonde niet alleen het counterfeitsel van een zeer jeugdig familie-lid, maar ook de forse afbeelding van een olifant in Rotterdams Diergaarde. En toen de kolonel de foto vol trots liet rondgaan, voegde hij er aan toe:

„En mijn kop er af als dat niet de vrouwtjes-olifant is, die destijds nog op Atjeh bij het bekende olifanten-transport heeft dienst gedaan. Ik heb haar daar met eigen ogen gezien, toen besloten werd om het olifantentransport in Atjeh op te heffen in verband met de instelling van het vrachtauto-transport langs de z.g. transversaalweg van Lam-Meulo via Tangsé tot Geumpang. Men kende toen in Atjeh de olifant in tamme staat al sedert vele eeuwen.

Zes à zeven eeuwen geleden, toen de Soeltans van het Pasé Samoedrase rijk de Islam te vuur en te zwaard op Noord-Sumatra verbreidden, maakte men in de oorlog gebruik van olifanten en was de olifanten-jacht een vorstelijk vermaak.

In het glanstijdperk van het Atjehse rijk hielden de Soeltans een duizendtal olifanten als rij- en lastdieren en ook als vechtdieren. Slechts bij zeer grote feesten liet men olifanten met elkan-der kampen. Maar bij het tanen van de oude luister van het Soeltanshof verdwenen ook de olifanten.

Nadat — ik meen in 1880-1881 — van militaire zijde genomen proeven met uitheemse olifanten als draagdieren waren mislukt, werd in 1906 geprobeerd om inheemse olifanten af te richten en in dienst te stellen ten behoeve van de militaire transporten in het Gewest.

Deze proef viel gunstig uit. In 1913 werden de transportolifanten naar Lam-Meulo vervoerd om het transport naar Tangsé en de nog zuidelijker gelegen post Geumpang te bedienen.

De vier olifanten, Agam, het mannetje en Isah, Sarah en Rimba, de vrouwtjesolifanten werden opgeruimd juist in de tijd, toen ik daar gedetacheerd was.

Agam was aangekocht door den Sultan van Djocja, maar voordat hij naar Medan werd gebracht om verder naar Java te worden getransporteerd, had hij een ernstig meningsverschil met zijn kornak en gedroeg hij zich zo woest dat er niets anders op stond, dan hem af te maken. Dies kwam hij te Tangsé voor het vuurpeleton. Een salvo weerklonk van zijn oude makkers, de mannen met de rode patten op de kraag, de marechaussées. De oude heros hief hoog de tromp en zakte geluidloos opzij. Hij stierf als een krijgsman door de kogel.

Een der vrouwtjes-olifanten werd naar Medan gezonden en het is deze potige jongedame, die jullie hier op dit kiekje ziet. Ik zie de kolos nog langzaam voortschommelen langs de djalan-raja. Ook het voorland der twee andere vrouwtjes-olifanten was een Europese zoö."

„Maar de snelheid van die transporten moet dan toch erbarmelijk gering geweest zijn, kolonel," sprak de luitenant — reeds lang gewend

aan zoveel snellere vervoermiddelen — zijn verwondering uit.

„Allicht”, glimlachte zijn superieur. „Alleen die tocht van Tangsé naar Medan duurde 26 dagen! Ik herinner mij van het laatste transport van Geumpang naar Tangsé nog een merkwaardig incident. Een gewapende Atjeher at-taqueerde de marechaussée-brigade, die de olifanten begeleidde. Dit gebeurde in de vallei van Keumala, het klassieke gevechtsterrein, op dezelfde plaats, waar het olifantentransport drie jaar geleden door een kleine bende djahats werd aangevallen.

De Atjeher, die dadelijk werd neergeslagen, bleek zo fanatiek, dat hij zwaargewond den patrouillecommandant, sergeant Vogelensang, kruipende, nog een paranghouw in zijn been wist toe te brengen!

Het frappante was, dat bij deze aanval, voor zover kon worden nagegaan, de gewone motieven ontbraken. De aanvaller was voor het geringe bedrag van f 2.40 in de belasting aangeslagen, welke som hij reeds had voldaan.

Hij was vrijgesteld van het verrichten van rodidiensten, dus blijkbaar een oudere persoon. Hij behoorde voorts ook niet tot de z.g. „djahat-partij”. 1) Van heftige gemoedsbeweging, als gevolg van huiselijke misère, kommer over vermeend of werkelijk ondervonden onrecht, verlies van have of goed door dobbelspel, was niets bekend. Ook niet van levensmoeheid, zich „maloe” 2) gevoelen, of van een koortsachtige toestand.

Zo werd door dit laatste olifanten-transport

1) djahat-partij = verzetspartij.

2) maloe = beschaamd, dodelijk verlegen.

dus nog even de herinnering oproepen aan het Atjeh van „tempo-doeloe”.

Maar met het afschaffen van deze transportkolossen zullen de tamme olifanten wel voorgoed van het Atjehse toneel verdwenen zijn. En daarom is het zo aardig, er nu toch weer een te ontdekken, al is het dan maar op een familiefoto uit de Rotterdamse diergaarde. Wat is de wereld toch klein, niet? Zelfs voor zo'n groot dier als een olifant?”

VREEMDE VOGELS OP DE KUST

De planter had al een zeer ongelukkige dag: het knobelen deed hem niet alleen slachtoffer zijn bij de betaling der spiritualiën, zodat hij een zeer volgeschreven bonnetje had in te leveren, het noodlot der lucifershoutjes achtervolgde hem eveneens, toen moest worden uitgemaakt, wie ditmaal het gezelschap met zijn ervaringen moest trachten te stichten. Maar hij aanvaardde zowel het verlies als de hem opgelegde taak met zijn gebruikelijke blijmoedigheid.

„Ja”, begon hij, „ik heb op mijn verschillende posten weken, maanden van eenzaamheid gekend, perioden, waarin ik snakte naar enig contact met een blanken broeder; ik heb aan de andere kant ook vele vreemde vogels voor mij zien neerstrijken. De vreemdste specimina van het geslacht sapiens vormde echter wel het Duits-Mohammedaanse echtpaar, dat ik eens in Medan ontmoette.

Ik voelde mij speciaal geroepen, contact met deze wereldzwervers te zoeken, omdat zij door een deel der Mohammedaanse wereld in Medan niet direct bijzonder vriendelijk werden ontvangen. Zij behoorden namelijk tot de zogenaamde nieuwe richting in de Mohammedaanse leer. Voor de conservatieve kampongensen was dit aanleiding om de woning, waar zij een tijdelijk onderdak verkregen, met stenen te bekogelen.

Zij reisden aanvankelijk door Sumatra en

Java. Het waren beiden rasechte Berlijners met een tikkeltje van het accent van die „Groszstadt". Hij had zich na zijn overgang tot het Mohammedanisme doen omdopen tot Mohammed Arif Kemal. Hij had een zeer blond, zeer Duits dichterhoofd, met een profusie van lokken. Zij luisterde naar de innig Germaanse naam van Irmgard, maar zij had zich de zwoel-Oosterse naam van Fatimah doen aanmeten, een naam, die nog altijd doet denken aan de 1001-nacht en Pierre Loti.

Zij was tenger en had dwepende ogen.

Beiden waren zeer religieus opgevoed en beider gemoed kwam in opstand door de haat, die werd gepropageerd door Christelijke naties, zelfs in Christelijke godshuizen. Het goddelijke woord, dat men zijn vijanden moet liefhebben, was naar hun mening tot een aanfluiting geworden en walgend keerden zij zich daarom af van een godsdienst, die een dergelijke parodie mogelijk maakte. Zij zochten naar iets beters! Op 15-jarige leeftijd trad hij uit de kerk en volgens zijn verklaring deden dat in 1930 vier miljoen mensen met hem.

Sjech Mohammed Abdullah, een Brits-Indiër van Lahore, professor en in Duitsland studierend in de chemie, reikte hem een bewijs uit met halve maan en ster, waarbij wordt medege-deeld, dat hij „uit overtuiging" de Mohammedaanse godsdienst omhelsde. Deze Sjech was het hoofd der Mohammedanen in Berlijn. Moh. Arif Kemal werd op 18-jarige leeftijd lidmaat van de moskee Berlijn-Wilmersdorf.

Op de particuliere „Humboldt en Lessing Hogeschool" had hij kennisgemaakt met de Islam en deze religie trok hem door haar mystiek

en door de grote tolerantie voor alle andere richtingen onweerstaanbaar aan.

Hij begon in 1930 zijn omzwervingen door de wereld en reisde over Budapest naar Palestina en Egypte.

In '31 en '32 was hij in Roemenië en Turkije, zwierf verder naar Perzië en Kaukasië en reisde over Irak weer naar Palestina.

Dan ging hij weer terug naar Berlijn, maar daar hield hij het niet lang uit; in 1934 ontvlood hij het lieve vaderland en blijkbaar gehoorzamend aan een „Call of the East” trok hij weer daar heen, waar, volgens een kenner van de Oriënt, de man het hemd draagt over de broek. Per trein ging hij naar Constantinopel, vanwaar hij met een kustboot naar Messina voer, om vervolgens naar Aleppo, de hoofdstad van Syrië te reizen en te voet en per autobus verder te zwerven naar Mosoel en Bagdad en verder, verder naar Basra, Karachi en Bombay. Hij belandde o.a. te Lahore, waar hij en zijn gezellin enige tijd verbleven.

In Bombay had Irmgard zich nl. bij hem gevoegd. Via Calcutta begaven zij zich naar Rangoon, waar in Burma het huwelijk volgens de Mohammedaanse ritus werd voltrokken. De regenval zette in en dat moet iets geweldigs zijn in Rangoon, waarbij onze tropische buien niets betekenen. Dies togen zij via Singapore naar Java.

In Lahore vernamen onze reizigers van de Ahmadyah-beweging van Mirza Ghoelam Achmad Khan, die door zijn volgelingen wordt beschouwd als de Mahdi en tevens als de incarnatie van Jezus. De leer van Ghoelam Achmad boeide hen ongemeen.”

„En hen niet alleen,” viel de resident in, „deze beweging was ook voor Indië niet zonder betekenis.

Die Ghoelam Achmad was een nieuwlichter, die zich aankondigde als de vervuller van de Christelijke en Mohammedaanse eschatologische verwachtingen. Zijn leer was excentriek genoeg om hem dadelijk aanhang te bezorgen. Jezus zou niet de smadelijke kruisdood gestorven zijn, leraarde hij. Hij zou slechts in zwijm gevallen zijn van de doorgestane pijn en in die toestand van het kruis zijn afgenomen. Door Perzië en Afghanistan zou Hij naar Hindoestan zijn getrokken en aldaar op 120-jarige leeftijd zijn overleden. Zijn graf zou zich bevinden te Srinagar in Kasjmir. Ghoelam Achmads leerstuk betreffende de Djihad, de heilige oorlog, week volkomen af van de traditionele. Elke strijd behoorde — volgens zijn mening — met geestelijke wapens te worden beslecht. De rechtzinnige Moslims moesten echter niets hebben van dezen reformator en bestreden hem fel. Het moet evenwel erkend worden, dat zijn denkbeelden getuigen van een grote vredelievendheid. Hij propageerde hulpvaardigheid, gemeenschapszin, nederigheid, liefdadigheid, waarheidslievendheid, enzovoort.

Hij verkreeg vele volgelingen en vestigde de reformistische school.”

„Maar om op onze vreemde vrienden terug te komen,” vervolgde de planter,” toen hij het over zijn vrouw, de kleine Fatimah, had, waagden wij het op te merken, dat het dan maar te hopen was, dat er wijziging ten goede zou komen in de positie der vrouw in de Mohammedaanse wereld, want volgens de leer van de

Islam is de vrouw een wezen zonder ziel. Maar Mohammed Arif Kemal schudde het blonde hoofd: „De profeet zegt, dat het hemelrijk aan de voeten van de moeder ligt.”

„Laten wij dan maar hopen,” antwoordde ik weer, „dat de practijk in het Oosten meer rekening zal gaan houden met deze even profetische als poëtische ontboezeming.”

„Over de practijk van het Oosten gesproken,” informeerde Mr Buyckjens, „was die knaap dan zo bemiddeld, dat hij zich die reizen kon veroorloven? Waar leefden zij van?”

„Als foto-reporter ontving Mohammed Arif Kemal van enkele geïllustreerde Duitse bladen een kleine maandelijksse toelage. Voorts werd hij overal in de wereld door de Mohammedanen met de grootste gastvrijheid ontvangen en heeft hij veel hartelijkheid ondervonden. Dat maakte het reizen en verblijven goedkoop.

Over Nederlands-Indië was hij zeer te spreken. Hij noemde het een vriendelijk land met een indrukwekkend mooie natuur. De toestanden achtte hij er overal zeer geordend. Wat het laatste betreft stond Indië naar zijn mening in het Verre Oosten bovenaan. „Ook wat betreft het bestaan van de Mohammedaanse vrouw” getuigde Mohammed Arif Kemal. Vooral Java toonde hierin een juist begrip. Daar was de emancipatie van de vrouw overal merkbaar.

Maar het waren geen vogels, die voor lange tijd neerstreken. Toen ik hen ontmoette, stonden op het reisprogramma voor de naaste toekomst Tapanoeli, Sumatra's Westkust, Java en verder Japan, of China, al naar het uitkwam. Met een variatie op Multatuli kon Mohammed Arif Kemal zeggen:

„Ik weet niet, waar ik zwerven zal”. Dat hing voor hem volkomen af van de algemene toestanden in de wereld.

Propaganda voor de Islam werd op de reis niet gemaakt. Het was hun te doen om indrukken in vele Mohammedaanse landen en om gedachtenwisseling met vooraanstaande Mohammedanen van verschillende rassen.

„En wanneer ik straks in Duitsland zal zijn teruggekeerd” riep hij met pathos uit, „ben ik van plan met mijn vrouw in het Vaderland als propagandist voor de leer van de Islam op te treden. Insj'Allah!”

Maar deze vreemde vogels zijn weer verder buiten onze gezichtskring gefladderd en nimmer heb ik weer iets van hen vernomen.”

„En aangezien ik vandaag tòch ongelukkig ben”, besloot de planter, „stel ik jullie voor, voor de laatste borrel nogmaals de vuisten op tafel te leggen. Dàcht ik het niet: daar tippel ik weer in. Djongos, ook dit laatste rondje is voor mij! Proost!”

INHOUD

	blz.
I. „Sloebers”	5
II. In het land van den duivel	18
III. Al Capone van de Hoogvlakte . .	36
IV. Liefdesdrama in de bergen	43
V. Hoe de Batakse varkens werden bevrijd	48
VI. Kankeravond	54
VII. Van een spekstenen olifant . . .	66
VIII. Dominee Thenu	70
IX. Van de Kebon	75
X. Het pathos van Habakuk	82
XI. Indische pijnbomen	86
XII. De Meusigit Raja	93
XIII. Jagerslatijn	99
XIV. Het Tobameer	108
XV. Atjeh's transportolifanten	117
XVI. Vreemde vogels op de kust	121

